

הרב חר"א טיפענברון

לונדון אנגלי

חמשה תשובות מהגאון רבי מרדכי הענא ז"ל דיין בק"ק אה"ו משנת תפ"ד עד תקכ"ז

מבוא

מגישים לעולם התורני צרור תשובות מהגאון רבי מרדכי הענא ז"ל דיין קהילת אה"ו משנת תפ"ד עד תקכ"ז, מתוך ספרו דברי מרדכי (ב' חלקים) טרם נתפרסם ועוד בכתובים באוסף גאסטר - באוצר בריטיש. (על מצבתו חרוט כי חיבר י"ב ספרים שכיום כולם בכת"י חוץ מספרו דרישת מרדכי על פרקי אבות וס' אגדת מרדכי על הגדה של פסח).

בשער ספרו אגדת מרדכי על הגדה של פסח (נדפס לראשונה בשנת תקכ"ד עם הסכמות מגדולי התקופה) הובא (בלשון מליצית) שהי' "דיינא רבא בק"ק המבורג זה ארבעים שנה בקהל ותיקים, למד ולימד דעת את העם חוקי אלקים ותורתו לכל שואל בלא פרס בעלמא דין ומגיד חידושי גפ"ת לתלמידים התורנים, ודלתי מדרשו פתוח להורות לכל שואל דבר הלכה ותורתו מנופה בי"ג נפה, כחמה וכלבנה יפה, כמו שחר ואיפה, מי זאת הנשקפה, על חיבוריו הנרשמים בהקדמה כוללת הנדפס שחידש הרבה חידושים שו"ת וגפ"ת, ודרושים לכל חפציהם...".

רבי מרדכי זכה לישב בצוותא עם גדולי התקופה ולהעיד על גדולת גאוני זמנו שהשתמשו בעול רבנות אה"ו, וגם לשאת עול ואחריות דיני תורה המרובות ושאלות המסובכות בעיר שהי' מלא ספרים וסופרים לומדים ורבנים ויחידים מיוחדים בדעתם והשקפתם בחיי היום יום.

משרתו כדיין בעיר נתן לו ההזדמנות להכיר בקירוב גדולי רבני הזמן ולפלפל אתם בכל חדרי התורה, ביניהם בעל ה"כנסת יחזקאל" הגאון רבי יחזקאל קצנלנפויגן שנשא עול כאב"ד בעיר עד פטירתו בשנת תק"ט, והגאון רבי יהונתן אייבשיץ שנכתר במקומו והעלה ארוכה עד פטירתו בשנת תקכ"ד, וגם הגאון "החריף" רבי יצחק הורוויץ "המבורגר" בעל "משנת הלוי" שקיבל עול רבנות אה"ו בשנת תקכ"ה - ולא האריך ימים ונפטר בשנת תקכ"ז.

(כדאי להוסיף מה שהובא בס' משנת הלוי עמו' 28 הערה 20 בשם הס' "ברכה משולשת" עמו' 105 : מספרים כי בבוא רבינו (ר"י המבורג) להמבורג שאלו בעלי בתים את גדולי חכמי העיר למי היתרון ומי חריף ועמקן יותר בתלמוד, רבם הקודם רבי יהונתן או הרב החדש (הגאון ר' יצחק). התשובה היתה: כי הרב החדש הוא חריף יותר מקודמו ואף בעל שכל עצום יותר, אולם בבקאות ובשקידה הצטיין רבי יהונתן יותר¹).

חוץ מרבנים הנ"ל מפליא לעשות על חותנו הגדול הגאון וקדוש רבי שמשון "חסיד" בלאך בעמח"ס "נזירות שמשון" ו"תוספות ראשונים" על ששה סדרי משנה, שכיהן גם כדיין בעיר אלטונא, וחוץ מגאונותו בנגלה וכוחו הגדול בחלק הנסתר שבתורה הפליג רבי מרדכי אותו על פרישותו וקדושתו שמעריך ומעלה אותו עם ביטויים מבהילים ומדהימים

1 לאחזרה יצא לאור ספ' מטעמי יצחק חי' ושו"ת ותולדות משר התורה הר"ר יצחק הלוי הורוויץ ערך ע"י הרב דוד אברהם מנדלבוים (ב"ב תשע"א) וראה שם בעמוד נד, ומשום מה משמט שם פרט זה שהשיבו הת"ח דבשקידה ובבקאות הצטיין רבי יהונתן יותר מרבי יצחק.

בפרט בהספידו אחר מטתו (מגלה שם טפח מפרישותו ועבודת השם שלו). הספד המדובר עוד בכתובים ובעזה"ש"ת עוד חזון למועד.

על פרטי חייו של רבי מרדכי ועל יחוסו ויחוס אבותיו ראה בקובצי תרניות אור ישראל גליון נד, נה, ס. וקובץ עץ חיים גליון ז, טו. מור"ל שנה ו גליון ז, וגליון קט.

נושא הה' תשובות דכאן הם: א) שוחט שמצא אותו שאינו בקי בדיני פגימת הסכין – וגם קיבל קבלה מהמרא דאתרא שנחשד לכת מינות – האם צריך להכשיר הכלים. ב) מה לדיין לקבל שכר מהקהילה להורות. ג) אם יכולים להרבות דיינים (בדיני ממונות) כדי לקבל רוב. ד) אם יכולים להורות לפני גיל ארבעים. ה) ס"ת שרצו לפסול משום צורת היו"ד שנכתב עם ג' עוקצין.

מה שמיוחד בתשובות אלו המובאים כאן, חוץ מעצם ההלכה שנקטינן מזה ובנין ומהלך התשובה ממקומות המפוזרות בש"ס ופוסקים, לומדים אנו כמה ענינים היסטוריים שמרומזים ונבלעים בין השורות, דברים חדשים טרם ידועים ופרטים נסתרים הבאים לאור דוקא מתוך תשובות אלו, ונותנים לנו הבנה מרחיבה אודות תקופתו בג"ק אה"ו דאז.

ולדוגמא: בא' מן התשובות כותב רבי מרדכי "... חידוש שמעתי מהני זקנים שהרב הטור ה' דר בפ"פ דמיין ואביו הרא"ש ה' מרא דאתרא והטור ה' עני מדוכה כמו שמבואר בטור אר"ח ס' רמ"ב שכתב הטור כמה פעמים כמוני היום שיש לי מעט משלי אינו מספיק לי וצריך אני לאחריהם אם אני בכלל עשה שבתך חול כו' ולא, ולא השיבני דבר עכ"ל. וה' הקהל כופין לו שישאו בעול עם הציבור, נגד הדין שת"ח כמו הטור שתורתו אומנתו פטור ממסים, וקלל אותם אביו הרא"ש קודם נסיעתו משם שני קללות ועדיין קללת חכם מקוים בהם. ומעשה רב להזהר מגחלתן של ת"ח בענין כזה..."

דברים מופלאים! ראשית כל לא שמענו שהטור גר בעיר פפד"מ ומה גם שאביו הרא"ש ה' שם המד"א, דהלא נודע שרבי אשר ז"ל דר משך זמן בעיר קלן אצל חותנו ר' שלמה יודליו מארקליניץ, וגם למשך זמן אצל גיסו רבי אלעזר הכהן בעיר קובליניץ, ומשם עבר לגור בוורמייזא לשכון בצל רבו המובהק המהר"ם ב"ב מרוטנבורג, ומשך שני מאסרו של המהר"ם התגורר בעיר ארפורט, ואחרי הסתלקותו כדי שלא יעלה גורלו כגורל רבו נשמט מן השלטון שעקבו אחריו, ויצא מאשכנז בשנת ה'ס"ג והגיע לעיר טולידו במדינת ספרד בשנת ה'ס"ה. וא"כ לא ידוע על עיר פפד"מ והשאלה נשאלת האם זה תגלית חדשה או רק מה "ששמע מזקנים" בלי ידיעה ברורה. וא"כ מה אפשר של הקללה שקלל הרא"ש לקהלת פפד"מ – איזה קללה קילל, ואיך "עדיין קללת חכם מקוים בהם" עד היום:

והנה באחד מן התשובות שמציגים כאן כותב רבי מרדכי דישב בדין תורה יחד עם עוד דיין והמרא דאתרא, כלשונו "... בא לפנינו דין אחד, ושני דיינים הסכימו לדעת אחד ומרא דאתרא צעק באשר שאתם דיינים מסכימים אני רוצה להוסיף עוד דיינים כדי לעמוד הדין על דעתו ולא יהא הרוב נגדו...". ובא רבי מרדכי לברר הדין אם מי ומסכם אחר הבירור דדברי המרא דאתרא בטילין מבוטלין ואין מוסיפין בכה"ג, רק אחרי רבים להטות!

מסתבר לומר דה"מרא דאתרא" המדובר אינו אלא הגאון רבי יהונתן, דלא מצינו אלא פעמים אחדים שרבי מרדכי מציג שאלה או תשובה להגאון רבי יחזקאל קצנלנפוגן (שה' אב"ד עד שנת תק"ט) וגם אז בלשון של הערכה גדולה, וכאן בתשובה שלפנינו יש כאן לשונות חריפים ודברי ביטול. (ראה הערותיו ולשונותיו המליצית של רבי מרדכי על ספר כרתי ופלתי נדפס בקובץ אור ישראל גליון נט שחולק עליו בחריפות). וגם רחוק מן הדעת דכוונתו על הגאון רבי יצחק איש הורוויץ הן מצד חריפותו של רבי יצחק והן שלא מצינו בין כתבי רבי מרדכי דברים וביטויים קלים כלל על רבי יצחק.

מה שיש לנו מתשובה זו (ומעוד כו"כ תשובות שכבר נדפסו ונתפרסמו) שרבי מרדכי ישב בצוותא לדון דיני תורה עם רבי יהונתן המוכיחים ריעות וידידות (אם דאינו כל כך נראה

מתוכן התשובות, דאינו חולק כבוד לרב כשדעתו שונה בהלכה, ומשיג עליו בתקיפות) ודבר זה גם ידוע ממקומות אחרים שהי' מתומכי רבי יהונתן.

מה מאד פלא הוא, מעמדו של רבי מרדכי לגבי רבי יהונתן בעוד תשובה סוערה שמביאים כאן, ובלשון של "קולות קולות נשמע במקהלות האנשים לקנאות קנאת ה' צבאות...". במעשה שהי', כשלונו: "...הנעשה זה ימים שמרא דאתרא נתן לאחד מן הנערים קבלה על שחיתות ובדיקות, ועתה נראה ע"י בדיקה משוחטי' מומחין שאין לשוחט זה ידיעה במקצת בפגימות הסכין ולא יכול לאמן ידו להרגיש פגימה כדי פגימת הסכין בטורפא ובבשרא ואתלת רוחא... אך שהגידו לי שהנותן קבלה הוא המפורסי' בחשד מסית ומדיח בסתר לעבור על מצות השם ולקלקל, ורצונו לקולו הוא תיקונו לכך דומה קבלה כזו כאילו לא הי' לשוחט דין של הרשב"א בלא נטל קבלה מעולם כל מה ששחט טריפה והכלים צריכים הכשר...".

בתחלת התשובה מביא רבי מרדכי שצריכין לעיין מתי נכתב קבלת השוחט, קודם שנעשה חשוד או אח"כ. ומסכם, שהכלים אינם כשרים וצריכים הכשרה, ראה לקמן.

בכלל מאורע זו מאורפל ומלא תמהון דיודע מעמדו של רבינו יהונתן בדיני שחיטה וטריפות שהי' מן הקנאים גדולים בהקפדתו על מי ולמי להכתיר בסמיכת קבלת שחיטה, ולא נתן "קבלה" לשוחט כ"א עד ג' שנים ובפירוש כתב בתוכו שלא יועיל הקבלה כ"א עד ג' שנים ואח"כ מוכרח לבא עוה"פ לפניו בנסיון לראות אם לא שכח הלכות שו"ב.

וכ"כ רבי יהונתן בספרו כו"פ סי' א' סק"א: ובמוץ ואגפ' צריכים כל השוחטים תמיד כשיעברו ב' ג' שנים לחזור לנסיון לפני חבר עיר בעת ההיא כי אולי שכח וכדומה ומנהג נכון הוא, ומתחלה נהגתי כשנתתי קבלה לשוחט שכתבתי בתוכו שלא יועיל רק עד אחר ב' או ג' שנים ואח"כ הקבלה בטילה עד ששייב לעמוד על נסיון ומפני חמת הקנאים לא החזקתי במנהג בעו"ה ומי שחננו ד' היושב לבטח יקבל שכר אם ינהיג כן".

ועוד יותר הזהיר השוחטים הבאים לעת זקנתם ואין להם הרגשה עוד שלא יתביישו מלעזוב אומנם. וז"ל עוד בכו"פ שם: אבל העיקר לידע להרגיש בפגימת סכין ואינם חוקרים כ"כ בעו"ה ורב המכשלה כי צריך מאד הרגשה ובפרט איש אשר בא בימים ובוש לומר לאחר שיבדק ובין כך בעו"ה התקלה מצוי' ורבי חללים הפילו ועצומים כל הרוג' ומעיד אני עלי שת"ל יש לי הרגשה מ"מ הואיל וזקנתי אין אני סומך על בדיקתי עד שיסכימו שוחטים מומחים עמי".

ועוד יותר בסי' י"ז סק"ו הזהיר את השוחטים שלא יקלו בפגימת קטנות הנקרא "רויך" וז"ל שם: בעו"ה הרבה מקילין ואומרים על הסכין שהוא אינו פגום רק בל' אשכנז "רויך" והוא לחסרון הרגשתם וידיעתם כי רויך הוא פגימות קטנות נרגשות ברוב השגחה ומי ששחט בסכין שהוא רויך הוא רשע ומאכיל טריפות לישראל בעו"ה ויש להחרים שזה השם רויך לא יזכר ולא יפקד והיא פגימה גמורה.

לאחר כל זה רחוק מן הדעת לומר על רבי יהונתן שלא הקפיד על קבלת שוחט בלי ידיעה גמורה במלאכת אומנתו כולל ידיעה ברורה בהלכותי, וא"כ אינו מן הנמנע לומר דבעלי מחלוקת כדי להגדיל מדורת אש פירוד הלבבות ואש מתלקחת בפטפוטי לשונם הוציאו לעז על השוחט כדי לקבל פסק מרבי מרדכי ועי"ז לפסול סמכויות של המרא דאתרא רבי יהונתן.

ברור הדבר שרבי מרדכי צידד עם מחותנו היעב"ץ ודעימי' והי' מתומכיו. מה מאד מפליא שגיסו של רבי מרדכי - הגאון רבי יששכר בער בלוך (בעמח"ס בינת יששכר) בנו של הגאון רבי שמשון חסיד חותן רבי מרדכי הי' תלמידו המובהק של הגאון ר' יהונתן ובבית מדרשו קנה תורתו בעמל רב ובשקידה מופלגת (ראה הסכמת הג"ר שמעון סופר לחי' בני יששכר על משניות, שכתב שהי' מחברו תלמידו של רבינו יהונתן בעל הפלתי). מסתברא לומר שהי' איזה מן קירוב הדעת וידידות מר' מרדכי לרבי יהונתן מצד השפעה משפחתית -

ובפרט שרבי יששכר בער המשיך בדרכי אביו הגדול בחסידות ופרישות שהפילה עין כל רואיו ומכיריו. (ראה תשובת רבי מרדכי אל גיסו רבי יששכר בדין חדש בזמן הזה נדפס בקובץ עץ חיים גליון ז'). עוד יותר – רבי יהונתן ה' מן המסכימים לספרו של רבי מרדכי – אגודת מרדכי על הגדה של פסח – נדפס בשנת תקכ"ד.

(עוד מן המסכימים לספרו ה' הגאון ר' צבי הירש הלוי אב"ד דק"ק קאפנהאגן אוהבו ומחותנו של היעב"ץ שהפליג מאד בשבחו של רבי מרדכי וגם העריץ תמיד אליו שאלותיו, וגם הגאון רבי אר' ליב בן הגאון בעמח"ס פני יהושע אב"ד הנובר (מאנשי שלומו של בעל היעב"ץ). י. דוקס בספרו חכמי אה"ו מסכם מהנ"ל שבודאי אם באמת ה' רבי מרדכי צבוע ואיש רע חומד ממון ועוד כפי שכתב היעב"ץ, אז לא ה' רבנים אלו אשר היו מצדו של היעב"ץ נותן לרבי מרדכי הסכמות בשבחים ותוארים אלו).

וא"כ השאלה נשאלת מי ומה, ולכתחילה מאי קסבר, ומה גרם רבי מרדכי לשנות מעמדו מקנאי לתומך.

ואולי להבנת הדברים ובתור הקדמה נכון להזכיר כאן כמה נקודות מפרשה העוגמה ומסובכת בין הגאון רבי יהונתן אייבשיץ והגאון היעב"ץ בעמח"ס שאילת יעב"ץ, והעיקר עמדת רבי מרדכי שה' גם מחותנו של היעב"ץ בכל בזה.²

והנה בער"ח שבט שנת תק"י בא רבי מרדכי בשאלה למחותנו (הובא בשאלת יעב"ץ ח"ב סי' א'), הערכת רבי מרדכי להיעב"ץ מוכח וגם מודגש כשלונו שם: "...רב האי גאון תפארת עוזו, ה"ה אהובי אדוני מחו' הרב המאור הגדול שגדלו בשם מפורש ושום שכל הקודש קדשים כולה כליל עולה לה' במעלות רמות ועצומות, ע"ה פ"ה נ"י מוהר"ר יעקב נרו יאיר לנצח..." ועוד בהמשך התשובה "...להיות מן השואלים אריות המה הגדולים וחכמי הדור שבית ישראל נשען עליהם..." רבי מרדכי בא בשאלה בזה "...ששני מן דיני ערי אה"ץ התחתנו עצמם להיות בן דיין אחד מקושר בתנאים לקחת בת דיין אחר ... ונסתפק בזה אם זהו דינו של הרמ"א בחו"מ סי' ל"ג ס"ו על מ"ש בשו"ע אבי חתן ואבי הכלה מעידין זה לזה, וע"ז כתב הרמ"א וי"ל אע"ג דלעדות כשרין אסורין לדין דה"ל כאוהב ושונא אפ"ל הוא דין קבוע יוכל לומר אינו מקובל לי ... עכ"ל.

ומסיים שאלתו "...ומטותא מכבוד גדולתו הדרתו שימחול להשיב אלי שורות שתיים דעתו המנושא לכל ראש בית יעקב וישראל הסומכים על הוראותיו לקיים אמרותיו הטהורות ומאירות ברייאת עינים עין כל אליו ישברו בהסברת פנים בהלכה למעשה, כ"ד ד"ש תורתו הק' מרדכי הענא דינא הנבחר לשליש תמיד לשני מחותנים..." לאחר כל הקדמה הנ"ל מסיים רבי מרדכי בעצמו "מה דעלה לו אחר ששם עין עיוני בהאי דינא וחותר בן השאר ..." ואם מצאתי חן וחנינא להשיב לי מענה שאלתי ...

ע"ז השיב היעב"ץ "שלום וישע רב לאהו' מחותני האלוף התורני, דיין מצוייני, זית שופכני כמו' מרדכי יצ"ו ... תשובה הנה עם היות הדבר פשוט כביעתא בכוחתא ... ולענין שאילתא דשאינא קדמיכון ... לזילותא דבי דיני חיישינן ולכתחילה כי קפדי בעלי דינים הויא קפידא שלא להושיב בב"ד כאחד אבי הכלה ואבי חתן דנן ...

רבי מרדכי לא הסתפק בכל זה, ובא לו עוה"פ בשאילתו וכלשונו "שופרא דיעקב זו לי כבר בת' וגני רזיא, ודמי על כאר' ומאיר באספקלריא אהובי רב חביבי מחו' הרב האי גאון מפורסם ... איננו אוכל לערוך מערכה מול מערכה אך בשנים ושלש' גרגרים בראש האמור"ר באתי בזה להשיב על תשובתו הרמה..."

ומעתה מה מדהים ופלא נפלא המשך הדברים, באמצע דברי רבי מרדכי בא סוגריים עם (כנראה) דברי היעב"ץ השופך בוז ולעג על רבי מרדכי, וכלשונו: "...לא הצגתי מה שהרבה

בחילי' תשובות שאין בהן ממש ... למען לא יאמרו עלי שכיוונתי להנקם ממנו על מה שעשו לי אחר זאת שלא כהוגן שנטפל לעוברי דרך ונעש' חבר למוסרות, תחת הטבתי לו בכספי תבע ביקרי, ושלם לעושי הרעה כרעתו, שטבע המעול' שבבניו...!"

נעלם ונסתם פרש הדבר: בשנת תק"י שנה אחר פטירתו של הגאון רבי יחזקאל קצנלנפויגן אב"ד אה"ו טרם התמנותו של הגאון רבי יהונתן, כותב רבי מרדכי למחותנו היעב"ץ ומציג לו שאלתו בלשון של הוקרה והדרת כבוד והערכה גדולה, ומברכו בלשון "... ה' יאריך ימיו כנחל ארנון עד ביאת ינון אס"ו". ועכ"ז בתוך דברי רבי מרדכי כותב היעב"ץ שהוא "לא" מציג תשובת רבי מרדכי להראות שיבושיו ודבריו היגיעים למען לא יאמרו שכיוונתי להנקם ממנו. ומסיים שכבר אבדה גם שנאתו גם קנאתו, קב"ה תבע ביקרי ושלם לעושי הרעה כרעתו שטבע המעול' שבבניו כמו שהיתה רעה אחריתם של עושי הרשע' ... ע"כ.

דברים כדברונות! מה קרה להפוך קערה על פי' לכתוב ומה גם להדפיס דברים קשים כגידיים ודברי קנאות אלו! ומה פשר המשפט "ושלם לעושי הרעה כרעתו שטבע המעול' שבבניו"?

והנה בתולדות הגאון רבי יצחק איש הורוויץ הלוי המכונה רבי איציק'ל המבורגר (נדפס בהקדמת ס' משנת הלוי) מובא שעם הסתלקותו של רבי יהונתן ביום כ"א אלול תקכ"ד בקשו אנשי הקהלה רב גדול במקומו. בין המועמדים לכהונה רמה זו היו הגאון רבי טעבלי שיער אב"ד באמבערג, הגאון רבי אברהם אב"ד בריסק, הגאון רבי נתן אמז דיין בק' פראנקפארט, הרב הגאון רבי צבי הירש אב"ד האלברשטאדט, הגאון ר"י שטיינהארט אב"ד פיורדא, הגאון רבי יחזקאל לנדא אב"ד פראג, הגאון רבי אברהם אבא אב"ד פראנקפארט³.

הבחירה התקימה באלטונא ביום ה' כ"ג שבט תקכ"ה, וכן נתקבל רבי יצחק (אב"ד בראד) לראשון בין כל המועמדים. ואחר פסח תקכ"ה נתן עצמו למסעו והתעכב פה ושם עד שהגיע אל המנוחה ואל הנחלה. וראה בס' עטרת ראש להגאון רבי לוי ב"ר דוד אב"ד קאדני (אמשטרדאם תקכ"ו) בהסכמתו חתם "אנכי בדרך לק"ק המבורג פ"ה ק"ק לעשונב, י' אייר תקכ"ה, יצחק הלוי איש הורוויץ אב"ד בראד ומצ"פ לק"ק אה"ו".

והנה בס' משנת הלוי בהמבוא הובא פסק דין קצר בכתב ידו של רבי יצחק (כתוב שם: שעד כמה ידוע הוא הכתב ידו היחידי ששרד⁴) אודות פרשה זו של רבי מרדכי, כדלקמן: בעיר קרה אסון ובנו של הדיין רבי מרדכי הענא איבד עצמו לדעת ונתעוררה שאלת קבורתו. האב פנה לרבי יצחק בכתב "בצעקה גדולה ומרה" וביקש להורות לקהל ולקברני' שלא לבייש אותו ואת בנו ולנהוג עפ"י הדין "כל שאינו אומר שאני הולך לאבד עצמו אין משנין בכל דברי" ובפרט שמגיע לכבוד אבי זקני הוא הגאון המפורסם מוה"ר שמשון חסיד זצלה"ה.

וע"ז השיב הגאון רבי יצחק "אהו' הפרנסים הקצינים בק"ק המבורג יצ"ו הדין הוא כנ"ל שהרי הוא בחזקת כל המתים. כ"ד הק' יצחק הלוי איש הורוויץ⁵.

מה שמתאר רבי מרדכי הגאון רבי שמשון חסיד בשם אבי זקני, לא מובן דהלוא הי' חותנו מאשתו הראשונה! ואולי כתוב בהכתי "חמי זקני" (זקנו (של בנו)) ובעל המעתיק שגה.

מה שכן נראה מכ"ז הוא דמיתת בנו של רבי מרדכי קרה בין השנים תקכ"ה ותקכ"ז, דרבי

3 חוקרי הדורות מסיקים ד"רבנות" קהלת אה"ו הי' יותר חשוב משאר המקומות באשכנז או בוהים.

4 בס' מטעמי יצחק ש"ל לאחרונה הובא שם עוד כו"כ כתי"י ממנו.

5 ראה שם בס' מטעמי יצחק עמו' לג דמביא צילום מכתב זה בלי רקע דברים, ועוד צילום כתי"י מדברי רבי יצחק

בפר' זו: "נידון בן הרבני מ' מרדכי הענא דייגא דק' המבורג יצ"ו אין פקפק שהוא בחזקת כל המתים ואין מונעין ממנו דבר כמבואר בש"ע י"ד שמ"ה. כ"ד הטרוד הק' יצחק הלוי איש הורוויץ".

יצחק נפטר לעולמו ביום ו' אייר תקכ"ז (בן נ"ב שנה). (עוד ראוי לשום לב ללשונו של רבי מרדכי אל החברה קדישא שמנעו קברות בנו (ראה משנת הלוי עמו' שמט) ז"ל : "ויזעק מרדכי צעקה גדולה ומרה על דבר בני בשל הסיבה הקשה שקרה לרוע מזלי שאתמול בלילה בין שמונה ועשר הלך בני הבחור מופלא ביראת שמים ולא נשמע משום אדם עליו דבר מעולם... מדובר בשנת תקכ"ז - כ"ז, ר' מרדכי כבר דיין באה"ו יותר מארבעים שנה (משנת תפ"ד) וכן נפטר בשנת תקכ"ז זקן ושבע, וקורא בנו בשם "בני הבחור").

(גם ראוי להעיר שאם כי הרבי יצחק כיהן כאב"ד עיר אה"ו רק כשנתיים, כינוי רבי יצחק המבורגר נשאר, ובאותו שם הוא נודע. ועוד יש להעיר שגם רבי מרדכי נפטר בחודש זו בשנה זאת).

מכל הנ"ל מובן דפתרון הסוגריים אלו בתוך שאלת רבי מרדכי משנת תק"י (שם בשאלת יעב"ץ), אינו אלא הוספת היעב"ץ בעת הדפסת ספרו אחר כמה עשיריות שנים, אחר מאורעת האסון וגם אחר פירוד הלבבות בין המחותנים הגאון רבי מרדכי והיעב"ץ, והרגיש היעב"ץ דכאן המקום לקנאות קנאת השם ולהגדיר הפרצה ולעלות בדפוס מאורעות הזמן לדורות הבאים.

נשאר לנו עכשיו להבין מה בדיוק קרה שמשום זה הפסיק רבי מרדכי לתמוך מחותנו הגדול בעל השאלת יעב"ץ ועבר למחנה הנשאר לפליטה הגאון רבי יהונתן, וגם לפרש דברי היעב"ץ שם "... מה שעשו לי אחר זאת שלא כהוגן שנטפל לעוברי דרך ונעשה חבר למוסרות...!"

והנה מה באמת גרם התנגדותו של היעב"ץ לרבי יהונתן, רבו הסברות (ראה קונטרס "סיבת התנגדותו של רבי יעקב מעמדין לרבינו יהונתן אייבשיץ" מהג"ר ראובן מרגליות - ת"א תש"א) אם זה כי חשב כי "לו משפט החזקה" על קהלת אה"ו אחרי שאביו החכ"צ שימש שם ברבנות במלאותו מקום חותנו הג"ר משולם מירליש ניימרק אבי אמו של היעב"ץ, או מצד מעשה שהי' - ביקורת הקשה של רבי יהונתן לספר אביו שו"ת חכ"צ (ראה שם הגדולים הוצאת ר"מ קרנגל שארית ציון (ק"כ ע"ב) מפי הג"ר שמעון סופר הרב דקראקא ששמע מפי אביו החתם סופר) או שתלו הכל בענין הקמיעות - כך או כך נתלקחה מחלוקת בג"ק אה"ו ואש יצאה לחלק בין הפר"מ ובעה"ב ונתחלקו לשני כתות על דבר אמייתית או זיופת הקמיעות ואם יש בהם שמץ מאמיני כת ש"צ ימ"ש.

הרי אין כאן מקומו של פרטי דברי המחלוקת, וכבר דשו בה רבים, וידוע ומפורסם כל פרטי הדברים. אמנם מה שנוגע לעניננו הוא דשנות הריב הי' משנת תקי"א עד תקט"ז שנת הסתלקותו של הגאון רבי יהודה ליב אב"ד אמשטרדאם, ואח"כ בעל הפני יהושע אב"ד דק"ק פפד"מ שנפטר בי"ד שבט תקט"ז (עליו אמרו המושלים "נולד באמ"ת ונפטר ביוש"ר") (אכן בשנת תקי"א לרגל השתתפותו עם היעב"ץ, נהפכו אוהביו לשונאיו ונלחמו בו וראה שאי אפשר לו לישיב שם עוד, ומצד זה הוכרח בעל כרחו לעזוב העיר - לעת זקנתו כשהי' בן ע"א שנים, ועבר להיות אב"ד דק' ווירמיזא, שעשו עמו תנאי קודם למעשה ללא יזיד עוד לדבר סרה על רבי יהונתן, והבטיח להם), - שהיו תומכים הגדולים של היעב"ץ. וכאשר נפלו הגיבורים "נחלשו ידי יעקב" (הג"ר שמואל הילמן כבר הפסיק בשנת תקי"ג).

אז נעשה ברירת האב"ד מחדש ונבחר רבי יהונתן ברוב מנין ובנין. (באותו שנה כתב "דוד מעגערלין" מפפד"מ ספר בלשון אשכנז שבחים על רבי יהונתן. ספר זה הוגש להמלך פריעדריך החמישי מדנמארק בשנת תקט"ז ואז בא הקץ לדברי ריבות כי המלך גזר בקנס עצום לכל מי שידבר סרה נגד רבי יהונתן. ראה כ"ז בס' גדולת יהונתן).

(כדאי להעיר דמכל רבני אותו דור שרבו להשקיט המחלוקת ולא כתב "חרם" לאף צד הי' הג"ר יחזקאל לנדא בעל הנב"י והצל"ח, דערך מכתבים ארוכים וערוכים לרוב קהילות אשכנז ובפרט לג"ק אה"ו, ולפפד"מ, ונ"ב, אף דלמראה עיניו היו הקמיעות מזויפות. וכן הקפיד מאד על מחותנו הג"ר שמואל הילמן אב"ד מיץ - איך קבלו במיץ עדות שלא בפני

הבע"ד, וכי אמרו העדים שלא זה ידם מן הקמיעות מן יום שיצאו מידי רבי יהונתן עד אותו יום; ואם לא כן – איך יוכלו להעיד – שמא נזדיפו).

והנה בשנת תקי"ג הוציא היעב"ץ לאור ס' עקיצת עקרב, מצד תוכנו (וביטוי הפחותים והחריפים) נגזר מאת הפו"מ דג"ק אה"ו לבערו מן העולם, וגם מן המלכות נגזר על ס' הזה לבערו וגם להעניש את המחבר ואת המוכר. אז הפר רבי מרדכי בריתו עם היעב"ץ מחותנו ונהפך לאוהב רבי יהונתן ועמד בצדו.

רבי מרדכי כששמע שמדפסים ס' זה מלא חירופים וגידופים על רבי יהונתן, רצה לעשות מעשה לעצור ולבער הרעה, ושלח בנו אל היעב"ץ כדי לקבל ס' מידו. וכשעלתה לו לקבל הלך אל ראש העצה מהאמבורג, ושלח עמהם שוטרים כדי לעשות חיפוש בבית היעב"ץ. ראה בס' מגלת ספר עמו' 191 והלאה כל אריכות הסיפור איך שעלה לרבי מרדכי להשיג בעדים את הספר שה' נגד כרוז הקהל ופסק השררה, כדי לדונו ולהכריחו בפניו, וחרה היעב"ץ מאד וקראו בין השאר "צביעה ומסור וחשוד על הממון".

רקע כל דברי הנ"ל נותן לנו קצת הבנה בכמה תשובות שלפנינו. מה שכותב רבי מרדכי בקשר להשוטט שקיבל קבלה מרבי יהונתן "שהגידו לו שהנותן קבלה הוא המפורס' בחשד מסית ומדיח בסתר לעבור על מצות השם ולקלקל... דומה קבלה כזו כאילו לא הי' לשוחט דין של הרשב"א בלא נטל קבלה מעולם..." מובן שהי' באמצע שיא המחלוקת, בין השנים תקי"א לשנת תקט"ז, וכאמור רבי מרדכי שהי' מחותנו של היעב"ץ תמד אותו בגופו ובמאדו. (ונראים שהי' בסמיכות לשנת תקי"ג, עת הדפסת הקונטרס עקיצת עקרב).

ומה שמוצאים שרבי מרדכי ישב לדון יחד עם ה"מרא דאתרא" היינו בתקופה של אח"כ משנת תקט"ז והלאה, וכן קיבל ממנו הסכמה לספרו בלשון של חיבה וכבוד.

וכן מובן שינוי לשון של בעל היעב"ץ בספרו שאילות יעב"ץ כשדן בשאלת רבי מרדכי בדין "דיינים שנעשו קרובים", דמתחלה פותח בשבח אמנם מסיים בגנאי כלשונו "...למען לא יאמרו עלי שכיוונתי להנקם ממנו על מה שעשו לי אחר זאת שלא כהוגן שנטפל לעוברי דרך **ונעשה חבר למוסרות**..." וגם בזה שקראו עליו "צבוע ומסור וחשוד על הממון... ושלם לעושי הרעה כרעתו שטבע המעולה שבבניו...". (מגלת ספר 191).

יהא מה שלפנינו זכרון "יד ושם" לגדולי חכמי אשכנז יושבי ג"ק אה"ו הגאונים הגדולים הג"ר יהונתן אייבשיץ הג"ר יעקב מעמדין והג"ר מרדכי הענא דיין דקהילת אה"ו משנת תפ"ד ע"ד שנת תקכ"ז כולם זכרונם לברכה. כולם יחד גמרו הדין כי הגאון רבי יהונתן זצ"ל כסאו נקי ואין בו שום פסול, כאשר דרכו בקודש וידי אמונה, כי החולק עליו כחולק אחר השכינה (לשון שער ס' לוחות עדות).

(לרווחא דמילתא יש להעיר: מה שמציין ר' דוד ליב צונץ בספרו גדולת יהונתן עמו' 22 להקדמתו של הרב שמעון סג"ל בוכהלטר מפרעשבורג תלמידו של רבינו יהונתן בספרו "שם עולם", הנה הג"ר ראובן מרגליות בקונטרסו "להקטגורי" שנתחדשה" מסיק "דכל אגדה [אודות "תלמידו של הגר"י אייבשיץ" האיש שמעון בוכהאלטר] היא בדוי" מראשה ועד סופה אינני יודע אם בכלל חי בפרעשבורג אדם בשם "שמעון בוכהאלטר" או השתמשו בשם אדם שכבר מת והם ["המלומד" ד"ר יצחק מיזעס שגלה ספר זה בכת"י מידי הגאון רבי שמעון סופר הרב דקראקא] הם מוציאי, הם שעשו לו "שם עולם".

סיכמו החריפה של הג"ר ראובן מרגליות הוא מגן וצינה להגר"י אייבשיץ מאנשי בליעל והדומה המסיקים שספר זה אמנם כתוב כולו באוירא שבתאית, והגר"ר מגלה לנו השתלשלות הספר וגלוי, יצא לאור ע"י "המלומד" יצחק מיזעס "רעי" של גרץ; ונעשה ע"י "זייפן היודע את מלאכתו"!!

בדין שוחט שמצאו אותו שאינו בקי בדין בדיקת הסכין

[סי' י"ט]

קולות קולות נשמע במקהלות האנשים שמו פיהם בשמים לקנאות קנאת ה' צבאות במעשה הנעשה זה ימים שמרא דאתרא נתן לאחד מן הנערים קבלה על שחיטתו ובדיקות ועתה נראה ע"י בדיקה משוחט"י מומחין שאין לשוחט זה ידיעה במקצת בפגימת הסכין ולא יכול לאמן ידו להרגיש פגימה כדין פגימת הסכין בטורפא ובבשרא ואתלת רוחא⁶. וזה לנדון בהאי דינה מה ששחט למפרע וגם בכלים שבשלו בהם מן הבהמות והעופות מיום שהתחיל לשחוט⁷ איך דינן בזה הלכה למעשה.

בשמעו השאלה אמרתי הלא זה הנאמר בסי' א' כ"ד באם נמצא ששוחט אינו יודע ביש לו קבלה אין מטריפין למפרע דאמרין השתא דמתרעי⁸. אך שהגידו לי שהנותן קבלה הוא המפורס'י בחשד מסית ומדיח בסתר לעבור על מצות השם ולקלקל ורצונו קלקלו הוא תיקונו לכן דומה קבלה כזו כאילו לא הי' לשוחט דין של הרשב"א בלא נטל קבלה מעולם כל מה ששחט טריפה והכלים צריכין הכשר⁹. לכן קול אליו נדרשים בחקירה היטב ואיך נידונוהו להאי דינא.

6 ראה שו"ע יו"ד סי' י"ח סעי' ט'. לבוש יו"ד שם סעי' ט' (הובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ק י"ב ... עד שיהיו ההולכות וההובאות בבשר ובצפורן י"ב, וסימן "ושחטתם בו"ה", זה ג' י"ב.

לפרטי דיני בדיקת הסכין ראה (בין השאר) בספר זבח שמואל עם הגהת דרישת הזאב (מהר"ר שמואל שו"ב דק"ק ליסא (פפד"מ תקי"ג עם הסכמות מגדולי ישראל, בעל כנסת יחזקאל, והגר"ר שמואל הילמן אב"ד מעץ, והגאון המופ' רבי נפתלי כ"ץ מפראג, הגר"ר יאקב אב"ד גרידיץ וגלוגא, ועוד) נו"ל בתחילה (מלשונו של הרא"ש חולין דף י"ז ע"ב): "... יבדוק הסכין באימה וביראה ככוונת הלב, ויהא מתון בבדיקת הסכין מאד מאד בלאט ולא במהירות מפני שבדיקת הסכין הוא חומרא גדולה כמבואר בכל הפוסקים ואף שלא הרגיש בפעם ראשון או שנית אפ"ה מחויב לבדוק י"ב פעמים בבשר האצבע על חוד הסכין בהולכה ובהובאה נגד הוושט שהוא רך, ובטורפא על חוד הסכין בהולכה ובהובאה נגד הקנה דהיינו הגררת שהוא קשה, ועל שני צידי הסכין כנגד הצדדין אף דבית השחיטה מרווח רווח בשעת השחיטה אפ"ה צריך שלא יהא פגימה מן הצדדין כי הפגימה בולטת לחוץ ועוקר קודם שישחוט הרוב ... ושלא יהא רושם על צד הסכין כמו שעושין האומנין מפני שהוא עוקר הסימני' מן הצד ... ושלא יהא הסכין "איברליגט" או חריף מאד ביותר שלא יוכל להעביר האצבע על הסכין מחמת חורפא דסכינא ולא יכול להרגיש אם יש פגימה או לא ...".

7 על דינו של הכלים ראה יד אפרים על דברי הרמ"א דמביא מספר כתר כהונה סי' כ"ו בעובדה דומה דגם הכלים אסורים ובהפסד מרובה יש להתיר אחר מעת לעת. וראה גם שם בגליון מהרש"א סי' קא דמחלק בין פשע ללא ידע. וראה בפלתי סי' א' סי' ח' דמקשה על מה שכתב הרמ"א דגם כל הכלים שבשלו בהן מה ששחט צריכין הכשר, ד"לא הבנתי, כלים שעברו עליהם מעת לעת הרי נתון טעם לפגם והוא רק חומרא דרבנן ומהיכי תיתי לאסור, ואי למיחש שמא יבשל בו דבר חריף כולי האי לא חיישינן. ואפשר כוונתו להדברים שבשלו בכלים שהי' או מעת לעת ופלטו איסורא, הי' איך שיהי' נראה כלים שעובר עליהם מעת לעת אין לאסור מספיקא וברור. שוב ראיתי בספר כנסת הגדולה ליהודה דעה דהרבה לפלפל בזה והעתיק הרבה מחברים דמתירים בכלים מטעם שכתבתי וכן נכון אף כי רבים אסורים באיסור דרבנן להקל שומעים".

8 לשון הגהת הרמ"א שם בסעי' א': ואם בדקו איזה שוחט ובודק ונמצא שאינו יודע אם נטל פעם אחת קבלה אין מטריפין למפרע מה ששחט דאמרין השתא הוא דאתרע.

9 המשך דברי הרמ"א שם: "אבל אם לא נטל קבלה מעולם, כל מה ששחט טריפה גם כל הכלים שבשלו בהן מה ששחט צריכין הכשר". והוא מדברי הרשב"א בסי' רי"ח (הובא בבי"י שם ד"ה כתב הרשב"א) על שאלה בממונה על שחיטה שלאחר זמן בדקוהו אם יודע הלכות שחיטה, ונמצא שאינו יודע. וע"ז השיב הרשב"א דאין אומרים במי שנברק ואינו יודע רוב מצויין אצל שחיטה מומחין וכו' ... וזה אי' זו חזקה יש לו כדי שנאמר נעמידנו על חזקתו שמא לא למד ולא ידע ולא הוזק, ולפיכך אינו רואה שום הכשר למה ששחט ולא לכלים שנתבשל בהם שאין כאן אלא חדא ספקא ... ואף הוא אינו נאמן בכך שכל שאינו יודע אינו מרגיש...".

דעתו של הרמ"א הוא יותר מפורש בדרכי משה ס"ק א' וז"ל: "ואם בדקו השוחטים והבודקים ונמצאו שאינן יודעים, כתב חדושי אגודה פ"ק דחולין שאין להטריף למפרע מה ששחטו כבר וגם א"צ להכשיר הכלים דאדם אתרע, בהמות שנשחטו לא אתרעו ונשחטו בחזקת היתר ואוקי שוחט בחזקתו ועד עתה הי' יודע עכ"ל. אמנם בתשובת הרשב"א סימן

ואמרת תחלה צריכין לעיין אם הזמן הנכתב בקבלת השוחט הוא קודם שנעשה חשוד לית לן למטריף למפרע כי אמרינן באותו שעה כשר הי, ויש לומר זה הוא פלוגתא בגמרא דברכות דף כ"ט¹⁰ דאביי סבר גמירי טבא לא הוי בישא, ורבא חולק אפי' בצדיק מעיקרא נמי חיישינן דלמא הדר ב' וטבא הוי בישא. א"כ בכל פלוגתא דאביי ורבא הלכתא כרבא רק ביע"ל כג"ם ואם הלכתא כרבא י"ל מן הסתם שנתגלו זה מרא דאתרא הוא חשוד לקלקל בסתר קודם הפרסום וא"כ לא הי' מדקדק לבדוק השוחט אם יודע לאמן ידו ומרגיש פגימות ולא ידע מעולם, וכל שחיטתו פסולה כמ"ש הרא"ש כיון דאינו יודע ה"ש¹¹ שמא פעמים שהה ודרס ואינו מרגיש כיון דאינו בקי בהלכותיהן אם נודמן טריפות לידו, אע"פ שאמר השוחט ברי לי ששחטתי יפה והטעם כל מילתא דלא רמי' על אינשי לא אדעתין וא"כ ראוי לאסור כל הכלים שבשלו משחיטתו.

ויש הוכחה דהלכה כרבא מדפסקינן בא"ח סי' קכ"ו בש"ץ שהתחיל בברכת המינים וטעה אין מסלקין¹² זה אליבא דרבא כי לאביי אפי' התחיל בה מסלקין כי שאני שמואל הקטן דאיהו תקנה ולא חילק בינאי ויוחנן¹³ כמפורש בסוגי' דברכות, ולכן לדברי רבא יש לחוש אפי' בשוחט שידע ונמצא אחרי' טרפות דלמא הדר ב' מדעתו ומכווין לקלקל מכ"ש בנדון דידן שאין כאן חזקה כיון שקבלה פסולה ופסקינן כרשב"א כמ"ש.

ואחת אני אומר לכאורה יש לומר פלוגתא דאביי ורבא בברכות היינו פלוגתייהו בסנהדרין¹⁴ מהלכות יע"ל כג"ם, שעיי"ן הוא עד זומם דסבר אביי למפרע הוא נפסל¹⁵ ורבא סבר מכאן ולהבא הוא נפסל¹⁶, וא"כ בזה הלכה כאביי וא"כ פסקי הלכות סתרי אהדדי בח"מ סי' ל"ד¹⁷ פסקינן כאביי למפרע נפסול¹⁸, וא"כ לפי דאמר אביי גמירי טבא לא הוי בישא וא"כ מי שנעשה

רי"ח שהביא ב"י על ראובן שהי' ממונה על שחיטת כו' וכ"כ שם סי' תרי"ט ותר"ץ בטבח ממונה על הקהל ונמצא חשוד בבדיקת הסכין כל הבשר ששחט למפרע וכל הכלים אסורים עכ"ל. ואפשר דאף דברי אגודה אינו אלא כמי שהי' לו חזקה טובה כגון שנטל קבלה מחכם אבל בלא"ה אפשר דמודה להרשב"א.

וראה בפמ"ג שם בשפ"ד שמסכם דברי התבואות שור, ומביא החילוקים בין: אם שוחט שנטל קבלה ובדקוהו ולא ידע עכשו שיעור רוב שנים ורוב אחד וכו', או: שוחט שנטל קבלה ושכח רק דין אחד מהלכות שחיטה, או: שוחט שאינו יודע שצריך לבדוק הסכין כו' או: שוחט שפשע, ראה שם כל פרטי הדינים באריכות.

בדינו של הרמ"א (בשם חדושי אגודה) "ואם בדקו איזה שוחט ובודק ונמצא שא"י אם נטל פ"א קבלה אין מטריפין למפרע מה ששחט דאמרינן השתא הוא דאתרע" מסכם הכף החיים אות סז דהט"ז בסק"ו והפר"ח אות ט' חלקו על דברי הרמ"א ואסרו למפרע כל מה ששחט וגם הכלים שנתבשל בהם הבשר. אבל הב"ח בתשו' סי' א' והש"ך בנה"כ חולקים על הט"ז והפר"ח. והכרתי או' י"ג לחלק יצא דאם שכח הלכות שחיטה יש להקל אבל אם שכח להרגיש פגימת הסכין בוו יש להורות כט"ז ולאסור למפרע אף בנטל קבלה". ע"כ.

10 מדובר בדין "טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותו, בברכת הצדוקים מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא". וע"ז מקשה הגמ' "דלמא הדר ב'". וע"ז בא המחלק' אביי ורבא, דאביי סובר "גמירי" טבא לא הוי בישא" ורבא סובר צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ב', רק שאני שמואל הקטן דאתחיל בה.

11 הלכות שחיטה.
12 שם סעי' א': ש"צ טעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמוכרינן אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו אבל אם דילג ברכת המלשינים מסלקין אותו מיד שמא אפיקורס הוא ואם התחיל בה וטעה אין מסלקין אותו.
13 ברכות שם על מה שהקשה לאביי איך אמר "גמירי לא הוי בישא" והא תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי. וע"ז תירץ אביי "הוא ינאי הוא יוחנן" (וינאי הרג חכמי ישראל (קידושין ס"ו ע"א), א"כ ינאי רשע מעיקרו נעשה צדיק וחזר לרשעתו).

14 דף כ"ז ע"א.
15 דסבר מעינא דמסהיד רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ירך עם רשע, אל תשת רשע עד.
16 עד זומם חידוש הוא, מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני, אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך.
17 סעי' ח'.
18 ראה שם בסמ"ע ס"ק כ' דהטעם הוא דבשעה שהעיד נעשה רשע.

בישא אמרינן שהי' פסול כבר והי' לנו לפסוק באו"ח סי' קכ"ו בדין ברכת המינין כאביי ואנן פסקינן כרבא.

ויש שייכות לנדון השאלה אם אמרינן האי שוחט פסול למפרע יש לנו לחוש לכלים שבשלו בו כל זמן שהי' שוחט ולרבא י"ל רק מכאן ולהבא אסרינן א"כ נולד לן ס"ס בנדון ההוא, ספק אם הי' פגום בשחיטה ששחט בענין זה שאנו רואין שפגום, ואת"ל שהי' פגום יש לומר קודם לכן שחוט בסכין כשר, לכן נ"ל שאפשר בזה שאין לאסור הכלים ששחט קודם שנודע הפגם בשוחט זה.

ובנדון זה בא לידי תשו' תורת חיים¹⁹ שחידש מחלקת בין גדולי בעלי תשובות הוא הרשד"ם²⁰ שפסק כל טבח שיצא טריפה מתחת ידו שפוסל ואוסר הכלים מכאן ולהבא. ותשו' הריב"ל חולק עליו. ואני אומר שיש ליישבו דרשד"ם מיירי בנטל קבלה והחזק עד עתה בכשרות והריב"ל מיירי מלא נטל קבלה כמו שנראה מדברי רמ"א בס' א' ס"ק א' וא"כ ליכא פלוגתא בין תשובות אלה כנלע"ד.

ואמנם ראיתי בזו סברא ישרה בספר שו"ת תורת חיים הנ"ל דאין להתיר הכלים שהם בספק איסור לכתחילה משום שלאחר ביטול יבא לידי ספק ספקא איסור שנתבשל בו או לא ואת"ל שבשל בו איסור שמא לא נתן טעם כתבשיל המתבשל בו וזה נלקח מתשו' מוהרש"ך²¹ דלא מכשרינן לעשות מעשה ואח"כ להכשיר ע"י ס"ס וא"כ בנדון דידן יש להחמיר לאסור הכלים להתבשל תוך מעת לעת לאחר שנמצא ששוחט לא ידע.

ועוד נ"ל להוסיף אפילו לאחר מעת לעת יש לחוש שמא יבשל בקדירה דבר חריף²² דחורפא משוי' לי' לשבח אפי' אינו בת יומא וא"כ אפי' לאחר שיה' מעת לעת יש לאסור אותן כלים

19 מהגאון המפורסם מופה"ד רשכבה"ג הה"ג מו"ר חיים שבתאי – (לשון העשר נדפס שלוניקי תע"ג) חלק שלישי סי' י"א, ושם דן בשאלת תלמידו מוהר"ר עזריא יאושע בעובדא דשוחט שהי' בחזקת כשר, ומצאו ב"ד סכיני פגום בג' פגימות, ואפי' אחר החזנה שלו, עוד לא הרגיש השוחט הפגימות הנשארות, ושואל מה יהי' משפט הבשר אשר שחט מקודם וגם הכלים, כי נר' לעינים ששוחט זה אין מרגיש פגימות כלל.

וע"ז כתב הרב עזריא דכל הבשר אשר שחט מקודם אסורה דשמא וקרוב לוודאי שהי' הסכין פגום, ולא הרגיש, ומספקא אסור כל מה ששחט למפרע.

והביא תשו' הרשד"ם יו"ד סי' מ"א דכתב ופסק על טבח שיצא טריפה מתחת ידו, דהכלים שבשלו להם קודם שראינו שיצאתה טרפה מתחת ידו הי' נר' שהיו מותרים ולא נאסור אותם מטעם דהוכיח סופו על תחילתו דהרי ישראל בחזקת כשר הוא עומד ועכשיו הוא שנפסל וא"כ מה ששחט עד עתה אימור יפה שחט. אבל מתוך תשובת הרשב"א ז"ל אינו כן וכו' עד ע"כ נראה בעיני דבנדון איש בזה אשר שאלת שהדין נתן לשבור הכלים של חרס ולהכשר כל שאר הכלים כל אחד כדינו.

ומסיים שם הרב עזריא א"כ בנ"ד נמי איכא למי' דכיון דלא ידענו אם נשחט בהמה זו בסכין יפה או לא מעמידים לה אחזקת' בדמחיים דבחזקת איסור עומד כו' עד שיודע בודאי דנשחט כראוי.

ולגבי דין הכלים הביא הרב עזרי' מתשו' מהר"י בן לב ח"ג סי' ק', ואח"כ המשיך: ... טחא כתבי אלו הראיות (להקל) מצאתי דבר מפורש בתשו' הרשב"א ז"ל דאפי' בכלים שאינם בני יומן מאיסורן דרבנן יע"ש הרי הפי' דאסור הרב בס' איסור דאורייתא אפי' אינו בן יומו, וכתב בסוף דבריו וכבר הי' מעשה כיוצא בזה וכתב להחמיר הרב המובהק כמה"ר יצחק ן' לב והסכימו עמו חכמי שלוניקי אשר היו בימים ההם יע"ש באופן דבס' איסור אעפ"י שאין הכלי בן יומו אסור להשתמש בו לכתחילה כי מה האדם שיבא אחר המלכים את אשר כתב כבר עשהו להחמיר.

וע"ז הגיב הגאון רבינו חיים כהן שכלל הדברים שצדקן דברי החכם הש' ידינו נר"ו לאסור בין הבשר והן הכלים ובה אין לי ספק. נאום הצעיר חיים שבתאי.

20 יו"ד סי' מ"א.

21 ח"א סי' ע"ז.

22 בט"ז יו"ד סי' ק"ג דוקא רובא דבר חריף בעינן.

שבשלו בהם ספק איסורא ודבר זה הוא באגור בשם מרדכי ופוסק הב"י בש"ע סי' ק"ג ס"ק 231.

ותמה אני על מה שפסק הב"י בסי' קכ"ב ס' ב' 24 דאסרו חכמים לבשל בקדירה שאינה בת יומא אטו בת יומא לזה לא אמר הטעם דלמא יבשל בו דבר חריף ויהי' לשבח וצ"ל דבוה לא סבר בדבר חריף אין נותן לפגם אך דעת רמ"א שם הוא 25.

ובזה השבתי קושיית הפוסקים בס"פ כל הבשר 26 בהאי פינכא דתבר' רבין אמאי אמר שינחנו עד שלא יהא בן יומא משום שחושש שיבשלו בו דבר חריף א"כ אין לפסוק להשהות הכלים שלא יהי' בן יומא מחשש דבר חריף.

ועוד דיש לחייש שיבא לשמש בלא שהיה וכן נראה בתשו' ר' חיים שבתי בחלק שלישי סי' י"א בהאי פסקא יכול להורות הלכה למעשה.

ועל הקושי' דלא כתיב הרב ב"י לאסור לבטל בקדירה של איסור דבריהם שאינו בת יומא משום דבר חריף י"ל דאזל לשיטתו שפסק בקדירות וקערות שעמדו בבית גוי בלא סימן משהא אותן מעת לעת ולא חשו דלמא יבטל בו דבר חריף אך דיש לדחות דלאו ספק גמור הוא רק משום חומרא יתירה דיהא לא אתחזק איסורא וא"כ אין ראי' וי"ל דב"י ורמ"א איפלגי בהאי חששא וב"י לא שמעי' לי' לכן לא סבירא לי'.

*

מה לדיין לקבל שכר מהקהילה כדי לדון

[ח"מ סי' רס"ב]

על דבר האי דיינא שיושב על כסא הוראה בקהל אחד זה שלושים שנה והוא נושא בעול הקהילה ואח"כ תבע להקהל שישלמו לו שכרו כמו שנוהגין בכל עולם לאוקמי מורה צדק ובא בשכרו. והקהל טוענין כיון שהורה מעצמו ע"פ רשות הקהל ומרא דאתרא, אנו מה איכפת לן ואין לך רק שכר מצוה לעוה"ב.

לברר הדין עם מי 27.

לפשטא דמלתא הנאמר בעבודה זרה דף י"ט ע"ב הראוי להוראה ואינו מורה נאמר עליו

23 שם בשו"ע מוסיף הרמ"א שהוא הכרעת עצמו בב"י.

24 שם: קדירה שאינה בת יומא דהיינו ששהתה מעת לעת משנתבשלו בה האיסור הויא נותן טעם לפגם ואפילו הכי אסרו חכמים לבשל בה לכתחילה גזירה אטו בת יומא.

25 שם בסעיף ג': לכן אם בישל בקדירת איסור שאינה בת יומא מאכיל חריף כגון תבשיל שרובו חומץ או תבלין או שאר דברים חריפים אסור.

26 חולין דף ק"א ע"ב: כי אתא רבין א"ר יוחנן מליח אינו כרותח וכבוש אינו כמבושל אמר אביי הא דרבין ליתא דההיא פינכא (קערה של חרס שאין לה תקנה להגעלה – רש"י) הוה בי ר' אמי דמלח בי' בשירא ותבר' מכדי רבי אמי תלמיד דר' יוחנן הוה מאי טעמא תבר' לאו משום דשמיעא לי' מיני' דר' יוחנן דאמר מליח הרי הוא כרותח ...

27 הערה על צד הגליון: ונ"ל לפי שטען הדיין שלא מחל על עבר וראי' שכל הקהל יודעים שתבע כמה פעמים ודחתו ברברים בעלמא לפי"ז אינו דומה לפי מה שפסק מהר"ם פדווא (סי' מ') ומובא בהגה"ת הרמ"א בח"מ סימן של"ה רב שהורה כמה שנים לקהל שהוא בעירם ואח"כ קבעו שכר להבא בקצבה אינו יוכל לתבוע מה שעבר דודאי מחל להם עכ"ל.

וא"כ הדין שתבע תוך זמן ודאי לא מחל להם אך אין יכול לדין עם מי שתקף ממנו בזה לא נאמר שמחל ויוכל לתבוע על עבר ולהבא זה ברור לדין צדק כמסקנא דתשובה.

ועצומים כל הרוגי' ומוסיף כב"י בש"ע י"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ד שמונע תורה ונותן מכשולות לרבים וא"כ חכם שראוי להוראה ושואלי' בו דיני תורה מחויב להגיד להם אך אם בחינם או בשכר צריכין לברר.

והנה הפוסקי' הטור בשם אבי' הרא"ש העלו בכבורות דף כ"ט דנהגו האינדא ללמד הכל בשכר אפי' יש לו להתפרנס בשכר בטילה דמוכח שמניח עסקי' ומשאו מתנו שרי²⁸.

וכן העלה הב"י להלכה ולמעשה בי"ד סי' רמ"ו ושם הוסיף רמ"א²⁹ מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו³⁰ וא"כ לפ"ז עיקרא דינים השכיחים בינינו הוא מדרבנן פשיטא שמותר ליטול שכר על הוראת זמנינו ליושב באוהל תורה ולהיות בקי בדיני תורה ומבטל כל עסקים בשביל כך אין לך היתר יותר מזה בעולם דא"כ יהא התורה בטילה העוסק במו"מ אי אפשר להיות בקי להורות הלכה למעשה והיודע להורות אם לא יורה יהי' מבטל רבים ע"י אינו בקיאים וזה כוונת הב"י³¹ שמונע תורה שאי אפשר לקבל מאחרים הלכה למעשה וגם נותן מכשולות לרבים לכן על הקהל מוטל ליתן שכר לרבם המורה אם אינו רוצה להורות בחינם.

אך שיש לטעון לפני הקהל כל שלא פסקו שכירת אין להם לשלם על העבר אבל מצאנו בר"ן פ' שני דיני גזירות כל אדם שעושה עם חברו פעולה או טובה לא יוכל לומר בחינם עשיתי עמדי הואיל ולא צויתך אלא צריך ליתן לו שכרו וכן העלה רמ"א בש"ע ח"מ סי' רס"ד ס"ק ד'³² וא"כ אם עושה טובה עם רבים פשיטא שאין טענה בחינם עשיתי עמנו.

ועל האומרים שאסור לקבל שכר להורות, כי דין היינו תורה, זה טעות גמור כי מבואר לפסק הלכה בי"ד סי' רמ"ו לכ"ע שמותר ללמוד בשכר משום שכר שימור ופיסוק טעמים³³ ומובא בד"מ³⁴ בשם הגהות מיימני³⁵ דלאו דווקא שכר שימור אלא כל אדם הקשה ללמדו. ומזה יש ללמוד כל דבר חמור וקשה אפי' לגדולים מותר ליקח שכר עליו ואין לך דבר חמור רק להורות לאמת הלכה לזה צריך יהי' בקי בש"ס ופוסקים אחרונים וראשונים ולפעמים צריך להכריע נגד דיעות החולקים בדי' בכלל דבר קשה הוא.

ואפשר זה יש לנו לומר בגמרא דאין בי' המודר³⁶ דרב אמר שהיתרו למשקל שכר מן המקרא שכר שימור³⁷ ור' יוחנן מוסיף משום שכר פיסוק טעמים³⁸ ופי' המפרש³⁹ שמלמדי פיסוק טעמים ולא דאורייתא, ודחק הר"ן⁴⁰ עצמו דאיכא בין רב לר' יוחנן ללמוד מקרא לגדול דלרב אסור דסבירא לי' פיסוק טעמים דאורייתא ולר' יוחנן שרי אפי' ללמוד לגדול פיסוק טעמים

- 28 ראה ב"רמזים" (קיצור פסקי הרא"ש) פ"ד ה"ה: ובבטילה דמוכח שרי לכתחילה ומטעם זה נהגו ליטול שכר על תלמוד. ראה טור י"ד סי' רמ"ו.
 29 סעי' ה'.
 30 ז"ל שם: וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו.
 31 שם י"ד סי' רמ"ב.
 32 וז"ל שם: לכן כל אדם שעושה עם חברו פעולה או טובה לא יוכל לומר בחנם עשיתי עמדי הואיל ולא צויתך אלא צריך ליתן לו שכר.
 33 ראה טור שם: וללמוד לקטנים שרי משום שכר שימור ושכר פיסוק טעמים.
 34 שם בס"ק ד'.
 35 פ"א דת"ת.
 36 נדרים דף ל"ז ע"א.
 37 אין נוטלין שכר אלא על שכר שימור שמשרין התינוקות שאין מניחים אותן לצאת ולעסוק בדברים בטלים (רש"י). לשמרם שלא ילכו ברחובות ובשוקים ויזיקו ויחנכו לדברים רעים.
 38 מלמדים ניקוד וטעמים (רש"י) לנגן המקראות כהלכתן ולא דאורייתא הוא דשרי ליטול שכר עליו.
 39 רא"ש שם.
 40 ד"ה ורבי יוחנן אמר.

ליטול שכר⁴¹ וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מה' ת"ת⁴².

ולו נראה דא"צ לחילק הר"ן אך באמת לרב שכר שימור הוא דבר קל ור' יוחנן אמר לא משום דבר קל כשימור נוטל השכר רק משום דבר קשה כמו פיסוק טעמים ומזה למד הגמ' כל דבר הקשה ללמוד מותר ולא על החמור וקשה וא"כ א"צ לסברת הר"ן.

ובזה יש ליישב קושי' ב"י בסי' רמ"ו בי"ד כי הוא פסק כיון דקיי"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן נקטינן אפי' לגדול שרי ליטול שכר על המקרא.

ואח"ז כתב על הטור שכתב ללמוד לקטנים מותר משום שכר שימור. נראה שאין חולק על מה שכתבתי בהלכה כר' יוחנן משום שכר פיסוק טעמים, דהכא לא נחית למיפסק הלכה כמאן קיי"ל⁴³ וזה דוחק ולפי מ"ש יש למצוא שכר שימור בתינוקות המזידיים הרבה בבריחת מבית רבו כתינוק הבורח וזה ענין קשה על זה השימור דומה לפיסוק טעמים גם ר' יוחנן מודה דשרי ליטול שכר על כך א"כ דברי הטור נכונים בטעמים דיש שימור אפי' לר' יוחנן שרי ליטול שכר.

מכל הלין נשמע בשמיעת קול סופר לפסוק הלכה למעשה כיון שכתב הש"ע והאידנא נהגו ללמוד בשכר והכל הולך אחר המנהג של ישראל הוא תורה שהקהל חייבים ליתן שכירות למורה שלהם מן זמן העבר ולהבא פשיטא כיון שמוחזק להורות אין להעבירו.

ויש ללמוד מדפסק הב"י באור"ח סי' קנ"ג ס"ק י"ז מי שזכה באיזה ענין של כבוד או של מצוה אין מעבירין ממנו⁴⁴ וכן כתב הבה"ט בשם כמה תשובת ראנ"ח ח"ב סי' ע' ובמהר"י לוי סי' מ"ד ובמהר"ש לוי חא"ח סי' ט'. ואין לנו מצוה גדולה מזו למנוע רבים ממכשולים לכן יצא הפסד של הקהל בשכרם אם יאירו להאי דבקי בהוראה שקלא טיבותך אין טעם וריח בדברים כי כל ציבור והקהל ישראל צריך להסיר כל תקלה ומכשול מן הכלל ואם לא יהי' נזהרים הם בכלל בפ"ו מה' דיעות⁴⁵ אם הי' במדינה שמנהגותי' רעים ואין אנשים הולכים בדרך ישרה ילך למקום שאנשי' צדיקים ונוהגין בדרך טובים. ואין מנהג רעה מיותר מה שתולין מנהגם לגבות עול מסים מת"ח שתורתן אומנתן שעוברי על תנ"ך, אסור לת"ח לדור אצלם, ויקיים בעצמם קרא מי יתנני במדבר מלון אורחים⁴⁶ ואורחות צדיקים תשמור⁴⁷ כי הדור ומנהיגם פירוש ומנהגם חורף, ומחרב הארץ, לכן שמו שמים וארץ, על זאת במרץ, ובקשי ענוה וצדק ולהחזיק התורה בלי סדן לחזק ולאשר הכהן.⁴⁸

ועוד טענו הקהל הלא מבואר ברמ"א י"ד בס' רמ"ג⁴⁹ יש מקומות שלא לפטור לת"ח ממסים א"כ המנהג עוקר הלכה, הלא מבואר במסכת סופרים פ"ד⁵⁰ מנהג שאין לו ראי' מן התורה

41 ומסיים הר"ן (הובא בב"י שם) קיי"ל דרב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן נקטינן אפי' מגדול שרי ליטול שכר על המקרא.

42 צ"ל מהל' נדרים.

43 אלא יומר דראה גונוי התירה איכא אם אין לו במה להתפרנס או אם הוא שכר בטילה או אם הם קטנים משום שימור או משום שכר פיסוק טעמים ואע"פ שהם גדולים שרי משום טעם שכר פיסוק טעמים, ע"ש.

44 ז"ל שם: מי שהי' בכיתו ב"ה ימים רבים, אין הציבור רשאים לשנותו בבית אחר.

45 ה"א.

46 משלי ב, כ.

47 ירמי' ט, א. (אולי כוונתו לטוף הפסוק "ואעזבה את עמי ואלכה מאתם").

48 לשון מליצית.

49 סוף סעף ב'; ומ"מ יש מקומות שנהגו לפטור לת"ח ממס ויש מקומות שנהגו שלא לפטור.

50 הלכה יח: דבשיר השירים קורים אותו בליל ימים טובים של גלית האחרונים חציו בלילה אחד וחציו בלילה שני, רות במוצאי יום טוב הראשון של עצרת עד חציו ומשלי במוצאי יו"ט האחרון, ויש אומרים כולן מתחילין במוצאי שבת שלפניהם ונהגו העם כך שאין הלכה נקבעת עד שיהא מנהג, וזה שאמרו מנהג מבטל הלכה מנהג ותיקין, אבל מנהג שאין

אינו אלא כטועה בשיקול הדעת וכל מנהג שהוא גמר' מפורשת ב"ב דף ח' והמתקנים הי' ע"ה אין במנהג זה ממש כי קיי"ל בח"מ סי' כ"ה⁵¹ אפי' בספיקא דינא אין מוצאין ממון מיד המוחזק, ובנדון הזה אין כאן ספק שלא נתקן התקנה על תורתו אמונתו ועוסק בצרכי רבים בציבור (צריך)⁵² לו לקחת ממון שלא כדין (ועתידין ליתן את הדין על כל אלה יבא אלקי' במשפט אם שרי המדינות וארצות והי' ישוב שופטים כבראשונה ואז נעלה בציון ברנה ב"ב אמן.

וחדש שמעתי מהני זקנים⁵³ שהרב הטור הי' דר בפ"פ דמיין ואביו הרא"ש הי' מרא דאתרא והטור הי' עני מדוכה כמו שמבואר בטור א"ח סי' רמ"ב שכתב הטור כמה פעמים כמוני היום שיש לי מעט משלי ואינו מספיק לי וצריך אני לאחרים אם אני בכלל עשה שבתך חול כו' ואם לאו ולא השיבנו דבר עכ"ל⁵⁴.

והי' הקהל כופין לטור שישאו בעול עם הציבור נגד הדין שת"ח כמו הטור שתורתו אומנתו פטור ממסים וקלל אותם אביו הרא"ש קודם נסיעתו משם שני קללות ועדיין קללת חכם מקוים בהם ומעשה רב להזהר מגחלתן של ת"ח בענין כזה.

ואף גם בזה נראה אלי לומר למה לא הישב הרא"ש לבנו משום באמת אמרו חז"ל בשבת וי"ט לוו עלי ואני פורע.

ונ"ל הטעם שאמרו כל המענג שבת אפי' עני בכלל "כל" נותנין לו משאלות לכו והוא עושר וכבוד, אי אפשר לומר עשה שבתך חול אם אין לו אין למלוה מאחרים, ויענג שבת (או)⁵⁵ יהי' לו משאלות לכו ויוכל לפרוע מבטחון השם שאמר לוו עלי ואני פורע ע"י שנותן משאלת לכו, וכן סיים הטור בסי' הנ"ל⁵⁶.

ועל תחלת הספק של הטור כתב הב"ח איזה פירושים⁵⁷ ול"נ לפרש שספיקא הי' כפי' שאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצרך לבריות וגם הבריות לא יצטרכו לו בשביל שאינו מענג שבת לא נעשה עושר, שהי' לו משאלות לכו, או שמוטב לכבד השבת בעונג ולקבל שכר עושר כדי שהוא יתן לבריות איזה מהם עדיף וברור הטור לעצמו שילוה אדם לכבד שבת ולהיות בטוח ה' יפרע חובו ע"י שיעשה עושר.

וא"כ לפי"ז ל"ק על ר"ע שאינו חולק על על המימרות דפרק כל כתבי דאמר ר' יוחנן ורב

ראי' מן התורה אינו אלא כטועה בשקול הדעת.

51 סעי' ב' בהגהת הרמ"א.

52 אולי צ"ל אסור.

53 ראה לעיל בהמבוא.

54 ראה שם דכתב: אחר כך מצאתי...תיכף לאותה משנה ר' עקיבא אומר עשה שבתך חול שנוי' ההיא דבן תימא לאורויי דרבי עקיבא לא אמר למי שהשעה דחוקה לו ביותר, אבל צריך אדם לזרו עצמו כנמר, וכנשר לכבד שבתות ביותר ... על כן צריך כל אדם לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת ואל יאמר היאך אחסר פונטתי כי אדרבה אם יוסיף יוסיפו לו ... ואמרינן נמי גבי הוצאת שבת וימים טובים אמר הקב"ה בני לוו עלי ואני פורע, וכיון שכן הלא אל ידאג כי נאמן הוא בעל חובו לפרוע לו חובו.

55 אולי צ"ל אז.

56 הערה על צד הגליון: וצ"ל שאין רוצים ללות לו בזה רק ביעשה שבת חול וזה אין לזכור על ק"ק דפ"פ הם בעלי ג"ד* מהעולם. ואפשר יש לומר שאלת הטור הי' אם מחוייב ללות מאחרים או מוטב לעשות שבת לחול, ואמת זו אין לו הכרע בתשו' אל תצטריך לבריות הכל בכלל הלואה ונתנה משום זה אמרו כיון שנצרך לבריות נשתנו פניו ככרום ומכביש עצמו זה שייך יותר בהלואה מאחר' לכן לא הישב האב לבנו הטור.

* ג"ד ?

57 לחסור לו סעודה שלישית, או לא יאכל ויעשה שבתו חול.

כל המענג שבת נותנין לו משאלות לבו ונחלה בלי מצרים ועל האי דלוו עלי ואני פורע אך שר"ע דייק בשביל כן אל תצטרך לבריות אבל ברוצה שיצרכו הבריות לו אל יעשה שבתו חול כמ"ש האמוראים וע"ש ולא פליגא על ר"ע.

וגם י"ל דוקא ר"ע צ"ל עשה שבתך חול שהוא דרש את ה' לרבות כבוד ת"ח א"כ אם עשה עצמו ת"ח נקרא שבת חול מ"מ הבריות צריך לעשות כמו שבת בכבוד, כל השייך לת"ח לפטור מעול מסים, בפרט המורה הוראות הוא רבו של כולם ויהי' מורא וכבוד רבו כמורא שמים ולא חרבה ירושלים רק שהי' מעליבים בת"ח לכן הזהירו מנהיגי הקהלות לבטל תקנות שהם נגד התורה ואז יצליח ה' אותנו במהרה א"ס⁵⁸.

הבט נא וראה מ"ש הסמ"ע בח"מ סי' ט' ס"ק י"ד באם לא התנה על שכר הדיין שדן לפניו עכ"פ צריך ליתן לו כשיעור שאדם רוצה ליקח ולישב בטל ואותו מלאכה שנתבטל ממנו אף שהט"ז הישג על הסמ"ע כבר נאמר בתשו"י⁵⁹ סי' קמ"ב שדברי הט"ז דחויים דלא דמי לפורע חוב חבירו שלא מדעתו.

אבל בנודן דידן באים כל בני הקהילות לשאול שאלות ובטלו ממלאכה ומשאר שכר שאפשר להדיין לעשות עליהו דידא רמיא לשלומי אם לא התנו בפ"י עם הקהל שלא לשלם כי התשלומין כזאת מוטל על הכלל ונוסף עוד כיון שהכל יודעים שנותני' שכר כל כך בשביל שמורה צדק הוא כאילו התנו בפירש ע"ש בתשובה הנוכח. ע"כ⁶⁰.

*

אם יכולים להרבות דיינים (בדיני ממונות) כדי לקבל רוב

[סי' פ"ג - ח"מ סי' י"א וי"ב]

במותב ב"י דינא יתיבנא עם דיין אחר ומרא דאתרא ובא לפנינו דין אחד ושני דיינים הסכימו לדעת אחת ומרא דאתרא צעק באשר שאתם דיינים מסכימים אני רוצה להוסיף עוד דיינים כדי לעמוד הדין על דעתו ולא יהא הרוב נגדו.

ואמרת' שאין מוסיפין דיינים רק כפי המבואר במשנתינו פ"ג דסנהדרין באחד אומר זכאי ואחד אומר חייב ואחד איני יודע יוסיפו דיינים אבל באם אחד אומר דעתו ואינו רוצה לבטל דעתו נגד הרוב אין מקום להוספה כל המוסף גורע.

58 הערה על הגליון: ואי אשר חילי מוצאין מן הקהל לשלם לדיין כל שנה ... ותביעה זו יש לרבני' וב"ב ועל הקהילות בכלל.

59 ?

60 הערה על צד הגליון: ובוה אני מודיע לכ"א ולכל יוצאי ירכי שאני איני מחלתי, מן תפ"ד עד עתה חייבים לי שלש קהלות שכר על הוראה ולעת מצוא שיהי' אפשר לעמוד משפטי דתי על תלה יתבע מכל שלש קהלות שכירת הנראה בעיני המורים על כל השנים שעברו והבאים ברצות עוד לא"י ואע"פ שקהל משיב אין אנו כופין להורות לדיין רק ברצונו תל"י מילתא אף הזחה את טינם מדינא דגמרא מחויב מי שהגיע להוראה ואינו מורה הרי לך מן תורה להורות כמו שהוא ב"ד בש"ע סי' רמ"ב* כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי זה מונע תורה ונותן מכשלות לפני רבים. *שם סעי' י"ד המשך: ועליו נאמר ועצומים כל ההרוגי'. וראה שם בפת"ת דמביא מהמהרש"א בחא"ג פ"ג דסוטה שכתב: ובדורות הללו אותם שמורים הלכה מתוך הש"ע והרי הם אין יודעים טוב הענין של כל דבר אם לא ידקדקו תחלה בדבר מתוך התלמוד שהוא שמוש ת"ח טעות נפל בהוראתן והרי הן בכלל מבלי עולם ולכן יש לגעור בהן. הרי על זה העיר הפת"ת ואפשר דדוקא בומן הרב מהרש"א שלא הי' עדיין שום חיבור על ש"ע אבל האידינא שנתחברו הט"ז וש"ך ומג"י ושאר אחרונים וכל דין מבואר הטעם במקומו שפיר דמי להורות מתוך הש"ע והאחרונים.

ואמרתי לברר היטב הדין כיצד עם מרא דאתרא או עם הדיינים לקיים קרא כדכתיב אחרי רבים להטות⁶¹.

ותחלת המחשבה יש הוכחה דקיי"ל בשני בוררים יכולים להשוות עצמן א"צ לברור שלישי והוא מהר"י סי' י"א⁶² ופסקי רמ"א בח"מ סי' י"ג⁶³ מזה מוכח באם השלישי יודע הדין ורצה לעמוד דעתו שאינו יוכל לומר להוסיף, דאל"כ למה לא יברור השלישי אולי יגיד דעתו היפך השנים ויאמר יוספו דיינים כדי שיהא לשלישי הרוב אלא ע"כ רק באינו יודע מוספין ולא בענין אחר.

ועוד יש להוכיח מדברי הרמב"ם בפ"ט מה' סנהדרין הדיינים יוסיפו, וכמה שנים. וא"כ אם הדיינים אינו רוצים להוסיף אי אפשר למרא דאתרא לעבור שורת הדרך של תורה ולהוסיף לעצמו דיינים בשביל שהרוב נגדו ובטלתי' אחרי רבים, ככל מקום יאמר השלישי להוסיף, אולי יסכימו המוסיפי' לדעתו לכן אין ממש בדברי האומר נגד הדין.

ואין לומר א"כ יחזור היודע לומר שאינו יודע ויצטרכו להוסיף זה אינו כמבואר בגמ' בפ"ק⁶⁴ דמוקי ר' אבהו האי הטייתך לרעה ע"פ שנים ואין ב"ד שקול, מוסיפי' עליהם עוד אחד ששינו במשנה סוף פ"א אי אתה מוצא אלא במוסיפין דאותו שאמר איני יודע כמאן דליתא ואי אמר מליתא לא שמעינן ל' פי' רש"י בין לזכות בין לחובה⁶⁵ לא מצי למהדר זה שאמר אינו יודע⁶⁶.

וא"כ כ"ש שאם אמר כבר דעתו היפך הדיינים שלא מצי למהדר לומר אינו יודע אע"פ שדעת הרמב"ם בפ"ט מה' סנהדרין מי שאינו יודע לא יכול לחזור ללמוד חובה זה בדין נפשות אבל בדיני ממונות מה שזכות לזה חובה לזה ברור הדבר שאין יכול לחזור מדעתו עד שיביא רא' שמודים הדיינים לו, אבל בלא"ה אין שומעין לו בשום חזרה.

ובענין זה יש לישיב קושי' תי"ט בפ"א דסנהדרין סוף פרק א' ממשנה בסוף פ"ה, דקאמר אפי' ל"ו מזכין ול"ה מחייבים כשהוסיפו עד ע"א, בד"ג ש"מ דמצי למהדר זה שאמר שאינו יודע, אי אמרת כמאן דליתא דמי זה שאמר אינו יודע לא מצינו ל"ו ול"ה שהוא ע"א⁶⁷.

ואני אומר שתיו"ט פי' כן משום שהקשה דברי הרב רע"ב אהרדי במשנה ו' פ"ג כתב הרב כי אמר אינו יודע הוי כמאן שלא ישב בדין נמצא הדין בשנים ואין שלש בעינן.

וא"כ מזה נודע אפי' בד"מ⁶⁸ אמרינן בא' אמר אינו יודע כמאן דליתא, וקשה מהאי דפי' הרע"ב בפ"ה דלא אמר איני יודע הוי כמאן דליתא רק בדיני נפשות ולא בד"מ וק"ק.

61 שמות כ"ג ב'.

62 הובא בפסקי הרמ"א.

63 סוף סעי' א' (בשם מהר"י). וראה שם בסמ"ע ס"ק ח' והיינו מטעמא דדוקא בדיינים שדנין בע"כ של נתבע בעינן שיהא שלשה אבל בבוררין מאחר שכל א' מהם קבל אחד על עצמו ואמר זה ידין לי כנ"ל אם ישור עצמם מה טוב.

64 דסנהדרין דף י"ז.

65 כ"ז הוא לשון תי"ט ספ"א דסנהדרין.

66 וד"ל ר"ח שם: עוד אחרי רבים להטות למה לי, אלא ללמוד לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה, הטייתך לטובה ע"פ (עד) אחד אבל הטייתך לרעה בעינן שנים. הנה כ"ב אין ב"ד שקול, מוסיפין עליהן עוד א' הרי כ"ג, ואסיקנא אי אתה מוצא הטי' לרעה על פי שנים אלא במוסיפין, כגון שישבו כ"ג ואמרו י"א זכאי וי"א אמרו חייב, ואחד אומר איני יודע מוסיפין עליהן עוד ב', כדתנן בסוף פרק היו בודקין אותו, ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים. כמה מוסיפין ב' נמצאו כולם כ"ה. האומר איני יודע אינו עולה מן החשבון נמצאו כ"ד. אמרו י"א זכאי וי"ג אמרו חייב נמצאת הטי' בשנים ועל זה אמר ר' אבהו במוסיפין עושיין ב"ד שקול לכתחילה.

67 ראה תי"ט פ"ג סוף משנה ו'.

68 בדיני ממונות.

ואני אומר שהשיאו דעת הרע"ב לדעת אחרת כדי להקשות אהדדי ובאמת לק"מ משום האי דכתב הרע"ב סוף פ"ה ד"ה אפי' שנים ועשרים מזכ"י כו' דהאי דאמר אינו יודע כמאן דליתא דמי ואין דנין דין נפשות לא לזכות ולא לחובה בפחות מכ"ג, ולומד הרע"ב מדיוק דוקא בדין נפשות אמרינן האי דאמר אינו יודע כמאן דליתא ולא בד"מ, ואינו כוונת הרע"ב על דיוק, אך שאמר בד"ג בעינן לפחות כ"ג משא"כ בד"מ די בשלשה ושם נמי אמרינן כמאן דליתא לכך מוספין בא' אומר אינו יודע כדי לגמור הדין בשלשה או ב"ד אם מסכימין שני (הדיינים) מוספין לשנים הדיינים דאומרים דעתן כן ופשיטא דלישנא דמתני' ואפי' י"א מזכין וי"א מחייבין ואחד אמר אינו יודע קאי לא די' בב"ד של שלשה שאומרינן האי דאמר אינו יודע כמאן דליתא להוסיף דיינים אפי' בד"ג אמרינן כן ולא כפי' התי"ט על ואפי' רבותא אחרת, וא"כ דברי הרע"ב אינו סותרין למעייני היטב א"ש פה.

ונוצא מזה למידין מדברי הרמב"ם בד"ג כתב זה שאינו יודע שביקין לו כשיחזור לזכות וא"כ נשמע בד"מ כבר כתבו תוס' בריש פ"ד⁶⁹ אחד ד"מ ואחד ד"ג בדרישה וחקירה מדכתב משפט אחד לכם לענין מילי דתלי' בזכות וחובה אין להשוותם דלא שייך בד"מ עכ"ל. וזה מטעם שכתבתי זכות לתובע חובה לנתבע וא"כ אי אפשר לומר כלל זה שאינו יודע יכול לחזור לזכות כמו ד"ג שאין זה במציאות.

לכן דברי מרא דאתרא בטילי' ומבוטלין ואין מוסיפין בהאי גוונא. אך הדין חוזר לסיני אחרי רבים להטות לכן יצא הדין מתוך תלתא לאמיתתו של תורה ודלא כמורה דאתרא אך כשני הדיינים שמסכימי' לדעת אחת וזה לפי המקום לנחת⁷⁰.

*

אם יכולים להורות לפני גיל ארבעים

[ח"מ סי' י"ג וזי"ן]

מי שיש בו דעת לשאול על שאמרו לדינא בסי' רמ"ב ביי"ד אין לאדם להורות⁷¹ עד מ' שנה אם יש גדול ממנו בעיר⁷². איזה הוראה מיירי איסור והיתר או דיני ממונות נמי ודינא גיטין

69 דף ל"ב ע"א ד"ה אחד דיני ממונות

70 בסוף התשובה נכתב בשולי הגליון: האי ענין שייך לסוף תשובה בדף פ"ח ונכתב שלא כמשפט (!) פשר הדבר: בדף פ"ח דן בזה שהגיע אליו כתב מדינא דקהלה אחת (ונמחק מה שנכתב "דק"ק פ"פ דמיין") להודיע לו למעשה בהאי מרא דאתרא שנעשה סגי נהור ע"י תכלול או שבלול בעיני' שלא יכול לראות מאומה ושם הנהיג בכל דינא דיתמא מצטרפין שני דיינים קבועי' עם הראב"ד מה שישבו עמו בדין כי לפי דעת הרמב"ם דלמד הקישא דינים לנגעים פסול סומא בשתי עינים לדון, וכן הוא לנו לעניים בש"ע ח"מ סי' ז' לכן אגלה דעתי בזה ... (קשה להבין מתשובה זו מה הפשר למה "נכתב שלא כמשפט", ואם כוונתו למה שכתב כאן או למה שכתב בתשו' הנוכרת בדף פ"ח שם. ואם נכון דחזור ממה שכותב כאן א"כ למה שייך תשובה זו כהמשך למה שכתב אח"כ ושכאן סיוס ומסקנת דברו!).

עוד דבר, יש לשלול ההו"א שמדובר על בעל הפנ"י שבסוף ימיו נעשה סגי נהור, ראשון דהי' אב"ד דפ"פ ולא ה"דיין, ועוד, דנעשה סגי נהור לאחר שעזב פפד"מ כשעבר לעיר מגנצא, ואכ"מ.

71 ראה מס' ע"ז דף י"ט ע"ב, סוטה כ"ב ע"ב.

72 שם בסעי' ל"א: כל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום. ושם בהגהת הרמ"א: ואין לאדם להורות עד ארבעים שנה אם יש גדול ממנו בעיר אע"פ שאינו רבו. וראה שם בש"ך ס"ק מ"ט דמביא מפ"י רש"י ור"ן שמשמע מ' שנה משגולד, אבל בתוס' סוטה דף כ"ב ע"ב פי' משנה

וקידושין או דיני ברכות על כל אלה עמדנו כך לשון השואל.

ואמרת כי מילתא דדינא מן ארבע שולחנות בלתי ספק מיקרי הוראה כי בכלום נכללי כל הארבע, דיני ברכות הנוטל בשכר מחבירו חייב ליתן עשרה זהבי, ובשביל אי תפס לא מפקינן מיני' הוי דין ממונות, וברכה לבטלה הוא איסור לאו דלא ישא, ותוס' כתבו בסנהדרין באם הורה כדין בטמא וטהור וקידש בו אשה יש למצוא אי הוא טמא אין בו שוה פרוטה ולא הוי קידושין וכן הדין באיסור ומותר א"כ כל התורה כלולים כל הדינים חדא באידך⁷³.

לכן האי דרשה בסוטה ובע"ז דף י"ט רבים חללים הפילו ועצומים כל הורגי' זה שלא הגיע להוראה ומורה יש לפרש דיני א"ח, ברכה לבטלה, עובר על לא תשא, ושם העונש מה שאין אשושיתו, מכלין עבירה זו מכלה ליש בכלל כל הורגי' ורבים חללים הפילו באיסור והיתר שמאכל טריפות שמבואר עונש בירושלמי שלקקו כלבים את בשרו דהאי טבח ובדין ממונות אם מוצא ממון שלא כדין נוטל מאחר שהוי כאילו נוטל נפשו ובדיני גיטין וקידושין קשה יותר מדור המבול וכיון שכן הוא אין לנו להוציא שום אחד מכל דיני תורה שיהי' מותר להורות קודם מ' שנה כי הסמ"ע בסי' יוד בח"מ מפרש הלימוד כי רבים חללים⁷⁴ הפילו כנפל שלא מלאו ימיו אף זה לא מלאו ימי' להוראה רבים הם חללי' וא"כ כל הוראות בכלל זה כמ"ש.

וא"ת הלא מבואר בח"מ סי' ז'⁷⁵ פסק מי"ג ולמעלה כשר לדין והוי הוראת דיני ממונות י"ל בקבלה עלי' דהוי כמו נאמן עלי אבא, אבל בלא קבלהו אסור לדון לחוד עד ארבעים שנה כיון שלא מלאו ימיו.

וקצת רוצים לתרץ האי מיירי דאין גדול ממנו בעיר זה אינו וי"ל כיון שנתנו זמן מ' שנה על דרך בן ארבעים לבינה לאסוקי שמעתי' אליבא דהלכתא א"כ אע"פ שאין גדול בעיר אסור לסמוך על הוראתו באיסור והיתר כל שלא הגיע לכלל שני' הראויים להוראה או קבלו עליהם ע"י סמיכת שנהלו בזמן הזה אבל הוא בעצמו לא יקבל סמיכתו קודם זמן בינה.

וכן משמע מלשון הטור המובא ב"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ג תלמידים הקטנים הקופצים להורות ולישב בראש להתגדל בפני עם הארץ מרבים מחלוקת ומחריבין העולם ומכביין נרו של תורה כדי שלא יהי' בתורה להאי דח"מ⁷⁶ שמכשיר לדון מבין י"ג ומעלה וכן אמרו תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ואומר שיש בו בינה של ארבעים ה"ז שוטה היפך הבנה וחכמה ורשע שמכשיל רבים וגס רוח להיות גדול קודם זמנו לכן אמר נמי שמחריב העולם ע"פ משנה דאבות חרב בא לעולם על מורים בתורה שלא כהלכה.

ועל שרוצים קצת חכמים בעיניהם לומר האי שיעורא דמ' שנה נאמר לדורות הקודמים שחיייהם יותר מזמנינו.

השבתי דא עקתא אם ראשונים כמלאכים כו' ונתמעט נמי החכמה לכן כל שיעורא חכמים

שהתחיל ללמוד עד מ' שנה ולא משנה שנולה. וראה שם בפתחי תשובה ס"ק ט"ז שמביא מתשו' שבו"י ח"א סי' ק"מ שהעלה דדוקא הוראות או"ה קאמר אבל מותר לדון דיני ממונות אף שלא הגיע למ', ומ"מ לדון יחידי ראוי להחמיר אם לא שאין גדול ממנו בעיר משא"כ להצטרף לג' ע"ש.

73 הערה על הגליין: עיין מזה ברמב"ם פ"ד מה' מרים שכתב כן.

74 זהו לשון השו"ע בחו"מ סי' יו"ד סעי' ג': כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הורגי' זה שהגיע להוראה ואינו מורה. וע"ז מביא הסמ"ע בס"ק ו' שלא הגיע להוראה, דרשו הפילה מל' נפל שלא מלאו ימיו אף זה לא מלאו ימיו להוראה רבים הם חלליו.

75 סעי' ג'. וראה שם בשו"ע ס"ק ט' דלא תלוי בזה דנקרא איש אלא בחריפותו ובקיאותו.

76 חושן משפט.

לא נאמרו לזמן ואין לנו רק דברי גמרא שאין לאדם להורות עד מ' שנה.

ואין להקשות אם כל הדינים נקרא הוראה גם דיני ממונות בכלל למה לא תירצו בגמר' והא רבא שאורי ה"ל שיאורי בדין ממונות ובקבלו עליהם י"ל שגמ' ידע שהורה רבא נמי באיסור והיתר קודם זמן המקובל לכן י"ל בשווין.

ומ"ש הש"ך בי"ד דרבא גדול הי' יותר מגדול עיר ויכול להורות קודם מ' שנה א"כ קשה ה"ל לגמר' לתרץ על קושי' והא רבא אורי שהי' גדול במקומו למה תירץ בשווין, לכן נ"ל לומר דרבא לא הי' לו סמיכות רב שנהגו בבבל ואי הי' גדול במקומו למה לא נתנו לו הסמיכה לכן אפשר לתרץ בשווין ומתירץ בזה שלא תירץ הגמר' דוקא בלא סמיכות בעינן ארבעים שנה אבל עם סמיכת לא בעינן מ' שנה הואיל שרבא אורי קודם מ' שנה בלא סמיכות אך שיש לי לומר לרבא לא נתנו סמיכת להורות ניצוצו הי' מה שכתב אר"י ז"ל שאברהם מסר נפשו על לוט ורכושו משום נשמת רבא שרמזו התורה שכתוב בקרא ויקח את לוט ואת רכושיו ב"ן אח"י אברהם שר"ת רבא לכן לא הסמיך לוט בן אחי אברהם שלא להפסיק עם תיבת רכושו לרמז כזאת וא"כ לזה לא נתנו לו סמיכות ולכן אורי רבי כי נודע הטעם שלא רוצה לקבל סמיכות שלא לשנות שמו שרמזו התורה כנלע"ד.⁷⁷

ועל אביי ל"ק למה לא הי' לו סמיכות דיש בספרים אביי הוא אותיות ייבא והוא רב ייבא סבא הנזכר בפ' משפטים בזוהר וחיידש מאמר הסבא ויש לומר לפי גמר' דר"ה לא חיי אביי רק ששים שנה משום שהי' ניצוץ רב ייבא סבא והשלים שנות אביי עד שנעשה זקן לסבא.

ועוד י"ל כיון שנאמר בן ששים לזקנה נקרא ר' ייבא סבא על שם אביי שחיי ששים שנה כנ"ל.

ועד י"ל אביי לא הי' לו סמיכת משום שבא מבית עלי ונאמר עליהם כל מרבית ביתך ימותו אנשים⁷⁸ ודרשו בלא סמיכה רק ח"י שנים⁷⁹ ומועיל לו התורה לחיות ס' שנה ועל סמיכות לא הועיל וכן רבה שגרס רש"י שבא מבית עלי לא נסמך אפשר מטעם זה ואפשר האי דרמז הגמ' דרבא אורי קודם מ' שנה דתירצו בשווין כי אביי ורבא הי' במקום אחד כמו שמפוזרים תורתם בכל הש"ס והי' במקום אחד קודם שנעשה רבא מ' שנה והי' אביי שוה לרבא בתורה ובחכמה ורבא לא בא מבית עלי ולא הי' נסמך מטעם הנ"ל אבל אביי הי' ראוי לסמיכה וכיון שלא נסמך לא רצו אביי להורות אע"פ שהי' שוה לרבא לכן הורי רבא כנ"ל.

ובשלשלת הקבלה יש אביי הי' ראש הישיבה בנרדעא י"ד שנים ורבא מלך אחריו במחוזא. וק"ל.

מתחילה הי' אביי ורבא יחד בישיבה אחת והוא חידוש נפלא.

*

77 הערה על הגליון: ועוד י"ל דרבא לא היו סמיכת כיון שיש בשמו תיבת רב שהי' סמיכות בבל שקורין רב וכן ברבה נמי הטעם הזה ולכן לא נסמך נמי אביי שהי' תלמיד רבה והוי נגד כבוד רבה לזה רמזו גדול מרבן שמו באם בשמו שתיבת רב.

וכן הטעם ביהושע תלמיד משה רבינו לא נסמך משום כבוד משה שגדול מרב שמו ואין כבוד להיות התלמיד בסמיכה ולא הרב וזה הטעם ליסמך שני ידיו עליו על היושע לכן לא קרא רב היושע כמו משה אע"פ שסמיכת שקורין לו רב או רבי.

78 שמואל א ב, לג.

79 ראה סנהדרין יד, ע"ב.

ס"ת שרצו לפסול משום צורת היו"ד שנכתב עם ג' עוקצין [א"ח סי' לו ולי"ד בה' ספר תורה]

האי ספרא דסת"ם אתא לקדמאי עם יריעה מס"ת בידא בקובלנא רבה מה המעשה אשר נעשו לו זה הימים שלח ספר תורה חדשה למקום ההוא והי' נגמר בטובו טוב זו תורה, ושכרו למסור לרבים לבית הכנסת ביום מועד קבוע להם הושענא רבה העבר.

אך שהי' שם סופר אחר ומחמת קנאת איש ממדות כל אומן הוצא לעז על ס"ת כשירה שיש בה פסול באשר הסופר עושה יוד"ן עם ג' תגין וכן מקובל מבית אבא שקיבל מסופר סתם בק"ק ברלין שהי' כותב תמיד השמות הוי' ע"פ סודות בעלי קבלה אמיתיים וכן הוא עושה שנים רבים בכל ס"ת ותפילין ומזוזות לעשות יודין בשלש תגין ורוצים להטיל מום בקדשי גובה לפסול הספר ולא ניתן לב"ה⁸⁰ על כן ישאל בי יורנו לו הדרך הנראה ביריעה זו, בכל מילתא דמיטב בכל תמונות אותיות וכמה מאו' ספרים ותפילין ומזוזות שכותב כמה שנים לפני כל רבנים נוחי נפש מה דינא דהאי ס"ת, כי הוא מוחזק ומומחה מבית אבי' לסופר הקהלות משולשת בשלש קדושות ואודע לקהלה ההיא שהמה מועלים בקודש וגם מעילה בלי פריעה שרוצי' לעכב השכירות בשביל מאמר האי מילתא ואמרתי מצוה הבא לידי לברר הדין עם מי מאלה.

תחלת האי מילתא היא בגמ' דמנחות כ"ט ע"א בפסקא אפי' כתב אחת מעכבן ארי' א' רב לא נצריכה אלא לקוצה של יו"ד, פי' רש"י רגל ימיני וז"ל המרדכי בריש פ' הקומץ וקשה לר"ת על פירש"י רגל ימיני זו היא פשיטא דהוי כגופי' ובענין אחר לא הוי אלא נקודה בעלמא ולא מקרי אות והלשון משמע דבלאו קוצו מקרי יו"ד מדאמרין של יו"ד ופי' ר"ת דהיינו הקוץ שמאלי של יו"ד שהוא כפוף מעט כדאמרין לקמן מפני מה ראשי כפוף מפני שהצדיקים יש בהן ראשן כפוף ואפי' לפ"ה יש להזהר בהא דר"ת משום ההיא דלקמן.

נשמע מזה לר"ת צריך כל יו"ד אליבא דדינא ג' תגין דהיינו ג' נקודות רגל ימין והתג' עליונה דאיהי ראשו כפוף ולמטה נקודה קטנה כזה: (בהכת"י יש צורה של יוד עם ג' עוקצין) זה משמעות הפוסקים, ועל זה כיוון הלבוש, וגם הוא כן בב"י או"ח סי' ל"ו כמ"ש לפי פירש הפסיקתא יש ליו"ד תג למעלה וגם כפוף למטה ובזה פסל ר"ת אם לא עשה למטה.

וכן מפורש בכתבי אריז"ל ובספר כוונת בה' תפילין ע"פ סודות גדולות וא"כ הרוצה להוציא לעז על סופר שכותב יו"דן בשלש תגין ראוי למתוח על עמוד כי כן כוונת כל הפוסקים ולא די שלא גמר הסופר ובור ע"ה למד לאחרים למעול מעל בקדשי גבוה ואם בשביל זה הי' משהי המצוה לא נעשה כן בישראל במקום קיבץ קהל ישורון ואין זה אלא חסרון ידיעה ועמא פזיזא דקדמא עיכב המצוה לשמוע ממורין בהלכה ולא ידע.

וראה הב"י בא"ח סי' ל"ו שמביא כל דינא מברוך שאמר וגם יש בידי ספר אלי' רבה שסיים בזה כל זמן שלא תיקן הקוצות פסולה היא לכ"ע וכן מבואר בפוסקים עכ"ל.

משמע מלשון זה כל הקוצות למעלה ולמטה וקוץ של ימין היו"ד.

ותכלית הענין האומר על ס"ת כזו פסול במומו פוסל, בפרט שהסופר הוא מומחה לרבים ופוגם בזה לכמה ספרי תורות שישנו אתנו פה היום וגם לתפילין ומזוזות וראויים לבקש מחילה מהסופר ולפרסם ברבים שטעו בדין זה כמ"ש רבא דברים שאמרתי לפניכם טעות היא בידו.

וגם נעלם ממנו דברי הרא"ש בתשובה צורת אותיות אינו שווי' בכל המדינות הרבה משונה

כתב ארצנו מכתב הארץ הזאת ואין פיסול בזה השינוי רק שלא יעשה ההין חיתין כמו שמפורש בגמ' עכ"ל. ומובא בטו"ד סי' רע"ד.

וא"כ אפי' לשיטת הסופר שיטה הס"ת כשירה בכל מילתא שנהגי הסופרים מובהקים ואומנים אין לשום אדם להרהר אחרי' כי גדולה חזקה ואין להוציא לאדם כשר מחזקתו רק ע"פ עדות כשרין.

ויש בזה תשובה גם על מה שרוצה לפסול הסופר בלי ידיעה ספר אחת שכתוב בו בפי' בלק מפני שהאריך האותיות כדי להביא מה טובו בראש דף וגם הוא בכלל מנהג הסופרים ונתפשט בכל ישראל אין שום ריעותא בזה, זה הדבר ברור דאמרינן ראה מה עמא דבר וכל זה הוא לדין גמור כנלע"ד.

כתוב בשולי הגליון: ובענין הזה השבתי דברי ר"ת במנחות דף כ"ט ד"ה קוצו של יוד פי' רגל ימיני וקשה דהא פשיטא דאין זה אות, ומפרש ר"ת דהא ראש כפוף כו' וא"ת דאמרינן בהגדת חלקי⁸¹ ונער יכתבם דהיינו יו"ד שאם השליך נער אבנא בקיר ועושה רושם עושה יו"ד וי"ל דכעין יו"ד קאמר עכ"ל.

וצריך ליישב הקושי' מחלק ה"ל להקשות⁸² ונער יכתבון יו"ד עם קוץ עליון שהוא פשט באופן שזרק אבן בקיר ונעשה תג עליון ע"י כן נמו אבל לר"ת בפי' קוץ תחתון שהוא ראש כפוף שאי אפשר לעשות בזה כן אם לא במתכוין להיות קוץ השמאל כפוף פריך שפיר לפי' ר"ת. כן העלה כל הפוסקים דצריך ליו"ד ג' תגין כמו שזכרתי⁸³ והבאים בסוד ה' יודעים מעמו של דבר בכבל תלמודא על רזי תורה סברו לן ליודעים חן וחסד וחנינה ר"ל ה"מ⁸⁴ 85.

81 סנהדרין דף צ"ה ע"ב.

82 מטושטש כמה תיבות.

83 ראה אמנם בשו"ת פנים מאירות סי' ס"ו דהשיב על דברי הרב המופלא מוהר"ר משה בן הגאון רבי מרדכי ז"ל

אב"ד דק"ק קראטשין שכתב דחולקים ר"י בעל התוס' והמרדכי בדברי ר"ת, דלדברי תוס' אינו צריך רק רגל ימין וראשו כפוף, ולפי' המרדכי בהעתקתו לר"ת משמע ג' נקודות דהיינו רגל ימין זהו היו"ד והתג העליונה דאיהו ראשו כפוף ולמטה נקודה קטנה (זוהו משמעות הפוסקים). ועל זה כתב בעל הפנים מאירות "ותמה אני על חכם כמותו ששימש את אביו הגאון ולבבו הי' רחב בים התלמוד כפתחו של אולם ולא לן בעומקא של הלכה לנעמיד אליבא דהלכתא ראשין דברי התוס' ודברי המרדכי הי' אחדים ואין בהם שום חולק...". ע"ש. וארה עוד שם איך הוא מתרץ הקושיא מסוגיא של פרק חלק.

84 ?

85 הערה בסוף: וכל זה הסכימו כל רבנים. ותשובה זו נשלח לק"ק שטרעליץ בא' מר חשון תקכ"ה לפ"ק.

יסוד העבודה היא שמחה והיפוכו ח"ו הוא עצבות

... אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, שנאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל", הא למדת שהעבודה בשמחה ואי אפשר לעבוד את השם וכו' וכו' אלא מתוך שמחה.

(רמב"ם פ"א מה' יו"ט הל' כ')